

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

akiračiai

PAVASARIS PRIEŠ RINKIMŲ RUDENĮ ALSUOJA UGNIMI

Prezidentas A. Brazauskas jau pasirašė dekretą, kuris skelbia, kad spalio 20 dieną bus surengti Seimo rinkimai. Tačiau ne visi nori laukti rudens. Po užsitęsusių žiemos pūgų ir šalčio staigiai pašildžius kaitriai pavasario saulei, Tautininkų frakcijos narys 46 metų Kazimieras Uoka pareiškė, jog jei Seimas neparems jo reikalavimo rinkimus surengti liepos 6 dieną, jis tuoj pat apsipils benzinu ir susidegins.

K. Uokai pritarė 5 tūkstančiai akcijos prieš skurdą ir badą demonstrantų, sutrukdę pagal oficialų ceremoniją išlydėti Čekijos prezidentą Vaclavą Havelą, kuriam buvo suteiktas Vilniaus universiteto garbės daktaro laipsnis. Tačiau Seimas buvusiam sąjūdininkui, Darbininkų sąjungos įkūrėjui, kuris dėl tos pačios sąjungos dabar varžosi su buvusiu savo bendražyge E. Balsiene, nepritarė.

Ore tikraja to žodžio prasme pakvipo benzinu. K. Uoka dėl nepavykusios ofenzyvos pirmiausia apkaltino opoziciją – konservatorių ir krikdemų lyderius bei visus socialdemokratus. Kai kurie LDDP veikėjai, kaip antai ekstremizmu garsėjantis Seimo narys A. Albertynas, pareiškė, jog į K. Uokos laužą dar specialiai atneš malkų.

K. Uoka iššūkį priėmė ir pareiškė, kad jei šiam pavyks sukrauti metro laužą malkų laužą nepriklausomybės aikštėje ir atsivesti susideginimo stebėti Seimo pirmininką ir laikinąjį LDDP vadą Č. Jursėną, tai K. Uoka būtinai susidegins.

Štai jau visa savaitė, kai politikai ir psichiatrai atkalbinėja K. Uoką nuo susideginimo. Lietuvos suicidologų draugija net išplatino laišką, kuriuo ragina Seimo narį nepropaguoti mirties kultūros Lietuvoje ir nerodyti blogo pavyzdžio jaunimui. Pasak šių daktarų,

toks pavyzdys paskatintų ir kitus žmones pasirinkti tokią pat mirtį.

Neatsilieka ir politikai. Seimo tautininkų frakcija paragino savo narį Kazimierą Uoką nutraukti „bet kokią savęs naikino ir alinimo akciją“.

Paskelbtame atvirame kreipimesi tautininkai pareiškė, kad juos labai sujaudino netikėtas pasiryžimas aukoti save, siekiant, kad būtų paskelbti pirma laikiai Seimo rinkimai ir taip sumažinta LDDP valdymo žala. Bendražygis prašomas visas jėgas skirti tik aktyviam politiniam darbui.

Tautininkų frakcijos seniūnas Leonas Milčius ketvirtadienį spaudos konferencijoje sakė, kad K. Uoka nesitarė su frakcija dėl savo badavimo ir grasinimų susideginti. L. Milčius pažymėjo, kad tautininkai nepritaria smurtui, nukreiptam tiek prieš ką nors kitą, tiek ir prieš save patį.

K. Uokos žmona ir motina taip pat nejuokais su nerimu ir pasiprašė audiencijos pas Prezidentą. Turbūt reikalaus, kad tas ką nors darytų. Tautininkai taip pat buvo nuėję pas Prezidentą tartis dėl rinkimų. A. Brazauskas lyg ir būtų nieko prieš juos paankstinti, tačiau Konstitucija jam leidžia juos skelbti ne anksčiau kaip rugsėjo 25-ąją ir ne vėliau kaip spalio 25-ąją.

Tačiau K. Uoka kol kas savo sprendimo nepakeitė. Savo kabinete Seime jis pasistatė kanistrą su benzinu ir toliau sau badauja, tik gydytojų patartas sutiko šiek tiek vartoti skysčių.

Kaip sekasi LDDP?

Popieriai labai jau nekokie. Po A. Šleževičiaus

atstatydinimo iš premjerų ir pasitraukimo iš LDDP pirmininkų partija braška per visas siūles. Krašto apsaugos ministras, vienas aktyviausių LDDP veikėjų nuo pat 1990 metų, 35 metų Linas Linkevičius pareiškė išstojęs iš LDDP. „Kokia prasmė būti partijoje, jei pats būsimuose rinkimuose neketinu už ją balsuoti“ – pareiškė vienas perspektyviausių jaunų LDDP politikų.

Tai sukėlė partijos mamutų, kaip vadinami tikrieji komunistai, įtūžį. Jie norėtų, kad L. Linkevičius išeitų ir iš Vyriausybės. Šis neina. Negana to, iš LDDP pabėgo dar vienas jos senbuvis – 65 metų M. Stakvilevičius. Šiam per mažai buvo komunizmo – jis nuėjo į Socialistų partiją, kuri ištikima tikroms marksizmo idėjoms.

Baigiant rašyti reportažą atėjo žinia, kad K. Uoka „nusileido“ gausiems prašymams ir nutarė šikart nesideginti. Dar po vieno nevykusio Lietuvos politinio spektaklio nusileido uždanga. Seimo narys nesusidegino, o Seimo reitingas visuomenėje pagal „Baltijos tyrimus“ šiuo metu (plius 19) aplenkia tik Valskybinę mokesčių inspekciją (plius 7) ir bankus (plius 2).

Šiuo metu, kaip jau įprasta pastaruosius septynerius metus, Lietuvos gyventojai labiausiai pasitiki visuomenės informavimo priemonėmis (plius 75), Bažnyčia (plius 74), krašto apsauga (38) ir opozicijos valdomomis savivaldybėmis (30). Tačiau daliai politikų šie skaičiai nieko nesako. Norint patekti į Seimą svarbiausia kažkurioj vietoj patenkinti potencialių savo rinkėjų polinkius ar tiesiog instinktus. Pastarieji Lietuvoje vaidina ne paskutinį vaidmenį.

Rimvydas Valatka

1996.IV.26

Šiame numeryje

APIE BANKUS, PINIGUS IR POLITIKĄ

Kas bandė sužlugdyti litą? Visokavičiaus bylos užkulisiai. Pokalbis su Brone Vainauskiene, bankų krizę išpranašavusia Lietuvos ryto žurnaliste.

BEVEIK NEPAŽĖJSTAMI BENDRAPILIEČIAI

Emigruoti ar asimiliuotis? Kodėl tarp mūsų daug rusakalbių? Kaip išsaugoti didelės praeities kultūros likučius? Ko baiminasi šiandieninė Lietuvos žydų bendruomenė?

KODĖL PABĖGĖLIAI GERESNI UŽ REPATRIANTUS?

Ar Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pastangos pagerino, ar dar pablogino Lietuvos pilietybės įstatymą?

PADORUMO RIBA

Šių metų kovo mėn. pabaigoje JAV lietuvių bendruomenės delegacija lankėsi Vilniuje ir „vyriausybiniame lygyje“ tarėsi su Lietuvos Seimo atstovais. Ta proga visi penki delegacijos nariai (Juozas Ardys, Regina Narušienė, Vytautas Maciūnas, Liūda Rugienienė ir Donatas Skučas) apsilankė Lietuvos aid'o redakcijoje ir kalbėjosi su to dienraščio žurnaliste Roma Grinbergiene. Šio susitikimo aprašymas – „kolektyvinis“ pokalbis „Amerikos lietuviai nenori būti reikalingi tik tiek, kiek turi pinigų“, paskelbtas Lietuvos aide (nr. 57, 1996.III.22).

Pokalbio metu Lietuvos aid'o žurnalistei JAV LB delegacija pareiškė, kad atvykusi į Lietuvą pamokyti jos žmones dvasingumo; esą didelių pinigų Amerikoje turi nedaugelis lietuvių. „Bet mes tikrai galime padėti Lietuvai atgimti dvasiškai, vėl grįžti prie patriotizmo – jis mumyse labai giliai, o čia, atrodo, nuvertintas. Gal ir dėl to mums ne visada paprasta surasti bendrą kalbą...“, – cituoja Grinbergienė svečius.

Pokalbyje buvo paliesta ir dalyvauti Lietuvos politiniame gyvenime grįžtančio Valdo Adamkaus tema. Kalbėdami atvirai, Lietuvos aid'o žurnalistai svečių paklausė, kaip jie vertina tuos savo kraštiečius, kurie atvykę į Lietuvą narsiai imasi tautos vienytojų vaidmenį. Tokių, kaip, pavyzdžiui, Valdas Adamkus. Juk užjūriuose lietuvių vienybės problema, ko gero, ne mažesnė?

Pokalbiui pasisukus į Valdo Adamkaus pusę, dvasingumo apraška svečių veiduose pasikeitė į pašaipos ir neapykantos grimasą. Anot Grinbergienės, po šio klausimo pirmiausia pasigirdo juokas... Pasakui: „Tokie pranašai dažniausiai yra žmonės, kurie Amerikos lietuvių bendruomenės organizacinėje veikloje visai nedalyvauja arba dalyvauja tik priešokiais. Lietuviai apskritai turi silpną vadovų ir pranašų vaidmenį“ (sic!).

Bendruomenės atstovai Grinbergienei priminė atvejį, kai Lietuvoje paskaitas apie verslo etiką skaitė

(tęsinys 7-me psl.)

LIETUVIŲ FONDO STAIGMENA

Visą šių metų balandžio mėnesį išeivijos spauda, radijas ir pletkininkų ar pletkininkių būreliai svarstė klausimą, kodėl į Lietuvių fondo (LF) tarybą nebuvo perrinkta jos pirmininkė Marija Remienė. Ši viena iš sėkmingiausių lietuvių išeivijos institucijų š. m. kovo 30 d. sušaukė savo 33-čią metinį suvažiavimą. Tie suvažiavimai savotiškai primena kažkada vykdavusius TSKP CK plenumus, ta prasme, kad tiek ten, tiek čia viskas būdavo nuspręsta ir surežisuota, o dalyviai tik patvirtindavo visagalio prezidiumo valią. Lietuvių fonde tą amžinąjį „prezidiumą“ sudarė šio fondo steigėjai, daugiausia medicinos gydytojai, k.a., K. Ambrozaitis, G. Balukas, F. Kaunas, P. Kisieličius, A. Razma, J. Valaitis ir kiti. Laikui bėgant ir gydytojams senstant, jie sau į talką pasikvietė teisininkų, finansininkų, porą moterų „juodam darbui“ ir porą jaunųjų reprezentacijai.

Per kovo 30-tosios suvažiavimą turėjo būti perrinktas trečdalis (t.y., 6 iš 18) tarybos narių, kurių trejų metų kadencija baigėsi. Tie nariai buvo: K. Ambrozaitis, P. Kilius, V. Kirvelaitis, M. Remienė, R. Staniulienė ir R. Steponavičiūtė. Kaip įprasta, mandatų komisija ir pasiūlė juos perrinkti. Tik paskutiniu momentu atrodo dar naujas LF narys R. Griškelis iš salės pasiūlė prie šių šešių pridėti dar skautų veikėją K. Jėčių.

Ir įvyko negirdėtas neregėtas dalykas: suskaičiavus balsus paaiškėjo, kad perrinkta buvo ne Mandatų komisijos pasiūlyta LF tarybos pirmininkė M. Remienė, o „balta varna“ K. Jėčius.

Balandžio 10-tosios Drauge ilgametis LF korespondentas A. Juodvalkis taip apverkia nelauktus rinkimų rezultatus:

Tai pirmas atvejis, kad prieš tris mėnesius LF tarybos posėdyje vienbalsiai perrinkta 1996 metams Tarybos pirmininkė, narių suvažiavime būtų neišrinkta į tarybą.

Še tau demokratija, še tau rinkimai! O gerai būtų, kad ne tik Lietuvių fonde, bet ir kitose apsamanojusiose organizacijose būtų daugiau tokių atvejų, kai savo kėdėse įstrigusius veikėjus pakeičia kiti. Įsisenėjimas kaip tik ir mažina organizacijų demokratiškumą bei visuomeniškumą ir atgraso kitus nuo dalyvavimo tokiose organizacijose. Kandidatų į užimtinias vietas visuomet turėtų būti daugiau negu tų vietų.

LF kapitalas jau pasiekė \$8.274.558. Pagal tai LF turėtų būti 82.745 balsai, nes kiekvieno \$100 auksa suteikia vieną balsą. Tuo tarpu suvažiavime dalyvavo tik 113 narių su 10.005 balsais. Pagal LF įstatus vienas narys negali turėti daugiau kaip 5% visų suvažiavime registruotų balsų, įskaitant įgaliojimus. Per suvažiavimą buvo paskelbta, kad maksimalus vieno nario balsų skaičius negali viršyti 1300, remiantis 26.486 registruotais balsais. Ta aritmetika čia niekur ir niekaip nesusieina. Sužinota, kad LF valdyba prieš suvažiavimus gauna daug įgaliojimų, kuriuose nepažymėta įgaliojamojo pavardė, kaip reikalauja įstatų 17-tas straipsnis. Tokiais atvejais valdyba įgaliojimus padalina savo nuožiūra.

Jėčiaus išrinkimą ir Remienės nesėkmę galėjo nulemti vienas stambus balsuotojas. Feministės kaltina vyrus, kad šie išėję prieš vargšę darbščią moterį. Tiesa, esą buvę kažkokių dalykinių nesutarimų tarp LF valdybos pirmininko S. Baro ir Tarybos pirmininkės M. Remienės. Tačiau daugelis „žinovų“ įtaria, kad „išrinktųjų“ ratelyje kaip tik neišsitemkė dvi moterys. Šios paslapties raktą kažkas turi, nes Juodvalkis minėtame straipsnyje kaltinančiai klausia:

Kur dingo balsavimo slaptumas, kad Lietuvių fondo raštinė galėjo išaiškinti balsuotojus, už ką buvo paduoti jų balsai?

Gal LF Kontrolės komisija turės atsakymus į šiuos klausimus per sekantį suvažiavimą? Remienės darbas LF niekur niekada viešai nebuvo kritikuojamas. Fondas iš savo pelno 1955 metais įvairiems lietuviškiems reikalams paskyrė \$263.000.

NERAŠTINGI ŽURNALISTAI

Toronto *Tėviškės žiburiai* balandžio 23 d. numeryje praneša, kad Atviros Lietuvos (Sorošo) fondo žurnalistikos centras paruošė žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksą. Kodeksą balsavimu priėmė Lietuvos žurnalistų draugija, Lietuvos žurnalistų sąjunga, Lietuvos periodinės spaudos leidėjų draugija ir Lietuvos radijo ir televizijos darbuotojai.

Kas sakė, kad Lietuvos žurnalistai ir leidėjai raštingi? Jeigu tokie būtų, ar reikėtų, kad iniciatyva etikos kodeksui paruošti ateitų iš šalies.

Panašiai ir kitose srityse. Tarptautinis valiutos fondas diktuoja Lietuvai finansų politiką, Pasaulio bankas – ekonominę, NATO – gynybinę, o Europos sąjunga – visa kita. Tad natūraliai kyla klausimas, ar neatėjo laikas Lietuvai pradėti galvoti sava galva?

Tame pačiame *Tėv. žiburių* numeryje skelbiama, kad Prienų aviacijos gamykla planuoja atnaujinti 1939 metų lėktuvus pasiturintiems suomiams. Todėl posakį „Kas praėjo – negrižta“ nelengva pritaikyti šiems laikams...

ŽINIŲ PERDAVIMO REKORDAI

Faksai ir kompiuteriai iš pagrindų keičia užsienio lietuvių laikraščių pirmuosius puslapius ir radijo programas. Tam tikrą nuotolio ir greičio rekordą perduodamas žinias pasiekė dr. A. Kabaila. Jis „specialiai *Darbininkui* iš Australijos“ balandžio 26 dienos numeryje perdavė straipsnį apie „Nelegalių migrantų pavojų Lietuvai“. *Darbininko* laikraštis leidžiamas Bruklene, New York'o valstijoje. Autorius prisipažįsta, kad medžiagą tam straipsniui paėmė iš balandžio 11 dienos *Lietuvos aid*o, išeinančio Vilniuje. Tą patį *Lietuvos aid*o straipsnį citavo ir R. Zdanavičiūtė lietuviškoje Čikagos radijo laidoje „Žemė L“.

Šiose lenktynėse kol kas gerokai atsilieka Čikagoje leidžiamas lietuviškas dienraštis, nors jo rėmėjams vadovauja to paties *Lietuvos aid*o atstovas ir platintojas Amerikoje Br. Juodelis. Tuo tarpu *Draugas* savo pirmo puslapio skaitytojus dažniausia maitina straipsniais, persispausdintais iš ... LR. Atrodo, jog tai medžiaga, „pasiskolinta“ iš *Lietuvos ryto* ir atskraidinta per Atlantą ne elektroniskai...

KĄ VEIKIA BUVĘ KĖGĖBISTAI?

Lietuvos spauda jau ne kartą rašė apie paslaptinę stambią finansinę įmonę „Status“. Jai vadovauja

akiračiai

(USPS 706 - 500)

• Published monthly, except August and December, by Horizons Foundation Inc., 9425 So. Pleasant Ave., Chicago, Ill., 60620-5647. Subscription price: \$12.00 annually; \$1.50 per copy. Second class postage paid in Chicago, Ill. Postmaster: Send address changes to Akiračiai, 9425 So. Pleasant Avenue, Chicago, Ill., 60620-5647.

• Šio numerio redakcija: L. Mockūnas, Z. Rekašius, V. Zalatorius, H. Žemelis.

• Redakcinė kolegija: R. Mieželis, L. Mockūnas, Z. Rekašius, A. E. Senn, J. Šmulštys, T. Venclova, V. Zalatorius, H. Žemelis.

• Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laišakai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia Akiračiuose svarstytus dalykus.

• Metinė 10 numerių prenumerata \$12.00.; atskiro nr. kaina — \$1.50. Prenumeratas ir aukas čekiais ar pinigų perlaidomis prašome išrašyti *Akiračių* vardu ir pasiųsti aukščiausiu nurodytu adresu.

buvęs KGB pasienio karininkas Vladas Bieliauskas. *Lietuvos rytas* balandžio 22 d. išspausdino ilgą pasikalbėjimą su Bieliausku.

– Man nereikėjo KGB pinigų, – porina Bieliauskas. – Aš jų gavau iš Amerikos. Džiaugiuosi, kad įkūręs bendrąją įmonę „Status-Collins“ dalį kapitalo sugebėjau pritraukti į Lietuvą.

E. Ganusauskas straipsnyje parodyta, kaip buvęs KGB darbuotojas nejudomo turto biznį pradėjo su taip vadinamą konspiracinių butų privatizacija. Tai butai, kuriuos KGB turėjo fiktyviomis pavardėmis ir naudojo sekimui, slaptiems susitikinėjimams su agentais ir pan.

Bieliausko partneris „Status-Collins“ firmoje yra Vilniuje transportą kuravęs KGB majoras Evgenijus Demjančiukas. Spėjama, kad Bieliauskas įsitvirtino nekilnojamo turto srityje todėl, kad savivaldybė anksčiau prižiūrėjo jo sėbrai gerai žinojo šią šaką.

Straipsnyje atpasakojama vieno tokio buto Antakalnio g-vės 60-tajame name istorija. Tą butą „Status“ tarpininkaujant pirkęs buvęs KGB darbuotojas, dabar „Tauro“ banke dirbantis Bronius Matimaitis, kuriam dėl šio pirkinio šiuo metu užvesta byla. Bieliauskas tvirtina, kad po 1991 metų pučo vienas SSRS KGB vadovų, Gen. N. Stoliarovas pateikęs tokių butų sąrašą tuometiniam vicepremierui Z. Vaišvilai, su rekomendacijomis kam tuos butus paskirti. Minėtas butas kaip tik ir atitekęs Matimaičiui.

Apie kitus verslininkus Bieliauskas taip kalba:

– Lietuvoje visos struktūros, kurios uždirba pinigų, yra niekšai, vagys, mafija. Aš esu vienintelis, negavęs kulkos ir nepasodintas... Juo mažiau gerbiameji kovotojai su nusikalstamumu apie mane žino, juo man smagiau... Aš niekada nemokėjau visų mokesčių... Lietuva turi džiaugtis, kad aš čia dirbu. Jeigu ateis socializmas, galvosiu, ką daryti socializmo sąlygomis.

Į BAŽNYČIĄ ŽENGTE MARŠ

1996 m. kovo 30 dieną *Respublikos* dienraštis atspausdino skelbimą, kurį kažkas nukabino nuo skelbimų lentos valstybinėje Vilkaviškio Salomėjos Nėries vidurinėje mokykloje ir atsiuntė laikraščio

„NEŠVARIŲ RANKŲ” BYLA

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, išeivijoje šalia džiaugsmo, optimizmo, didelių vilčių ir pastangų padėti jai kuo greičiau atsistoti ant kojų, atsi-kratyti slogaus sovietmečio palikimo, pasireiškė ir keistų dalykų, kuriuos sunku suprasti ar paaiškinti. Apie vieną tokį reiškinių – drąsą gyvenant išeivijoje, tik prabėgomis tesusipažinus su sovietinio gyvenimo tikrove, ieškoti, rasti, teisti ir smerkti tautiečius, kuo nors nusikaltusius Lietuvai – ir noriu užsiminti šiame rašinėlyje. Ir nagrinėti ne visą šio klausimo problematiką, o tik vieną jos pusę. Būtent, iškelti šitokio „neakivaizdinio teleteismo” pavojus, pailustruoti tai vienu konkrečiu pavyzdžiu.

Prieš porą metų, 1994.V.26 *Dirvoje* buvo išspausdintas Juozo Žygo straipsnis „Lietuvos gyventojų genocidas”. Lietuvoje tokiu pavadinimu buvo ką tik išleista knyga. Joje J. Žygas rado įvadinį Antano Tylos straipsnį „Lietuvos išlikimo kelias”. Nusprendęs, kad „jo rašinys galbūt (mano pabraukta – z.v.r.) yra be priekaištų”, Žygas vis dėlto nutaria patikrinti Tylos biografiją *Tarybų Lietuvos enciklopedijoje*. Ir patikrinęs paskelbia štai kokį sprendimą: „Aš jam asmeniškai didelių priekaištų neturiu, tačiau Genocido ar tremties istoriją reikėtų rašyti švariomis rankomis”.

Po šitokio bylos sprendimo reikėtų turbūt susipažinti ne tik su „teisėju” ir „teisiuuoju”, bet ir su

pačiu „nusikaltimu”.

Teisėjo vaidmenį šioje byloje sau pasiskyręs Juozas Žygas yra išeivis, daugelį metų dirbęs inžinieriumi elektros pramonėje. Dabar pensininkas. Daug rašo išeivijos spaudoje, ypač apie Lietuvą. Medžiagą savo rašiniams daugiausia ima iš privačių laiš-
kų bei tenykštės spaudos.

Antanas Tyla yra istorikas, nuo 1991 metų vadovauja Lietuvos Istorijos institutui (t.y., yra Instituto direktorius).

Byla, kaip matome, tikrai ne kasdieniška. Joje sprendžiamas klausimas: ar gali Lietuvos Istorijos instituto direktorius rašyti straipsnius Lietuvos istorijos klausimais. Ir sprendžia ją išeivijos teisėjas, kurio kaip inžinieriaus sugebėjimais abejoti neturime jokio pagrindo...

Na o kokia gi paties nusikaltimo sudėtis? Kokius įrodymus *Tarybinėje enciklopedijoje* rado gerb. J. Žygas, kad Antano Tylos rankos iš tikrųjų nešvarios? Juk gyvename tokioje aplinkoje, kur visi – mokytojai, ir advokatai, politikai, net ir muilo operų gydytojai – lyg susitarę aiškina, kad apie kiekvieną žmogų reikia kalbėti gerai, nebent jis savo darbais įrodo, kad nevertas gero žodžio. Taigi, jeigu esame vakariečiai (t.y., ne tokie, kaip tie sovietai), ne tik galime, bet ir turime paprašyti įrodymų: kuo gi prasikalto Tylos rankos politinės higienos įstatymams? Kodėl jos nešvarios?

Iš *Tarybinės enciklopedijos* Žygas sužinojo, kad „jo parašytų veikalų ilgame sąrašė yra ir *Lietuvos TSR istorija*”. Tai ne tik pagrindinis, bet ir vienintelis Tylos nusikaltimo įrodymas. Tyla kaltas, nes parašė *Lietuvos TSR istoriją*... Ir savo sprendimą Žygas grindžia štai koku argumentu (kalba netaisyta):

Iš asmeniškos patirties žinant, kad komunizmas turėjo „sacro sanctissimum” temų ir objektų sąrašą, kuris buvo draudžiamas paliesti. Pavyzdžiui: be leidimo nebuvo galima paišyti Stalino ir Lenino portretų, kad jų „kilnūs” veidai bruožai nebūtų sugadinti. Tas pat lietė partijos ir jos sukurtos santvarkos istoriją. Tad leidimai rašyti istoriją tebuvo duodami tik patikimiesiems.

Įrodymai, kaip matome, tikrai nesugriaunami. Antanas Tyla, pasirodo, rankas išsipurvino rašydamas *Lietuvos TSR istoriją*, tai yra, dirbdamas darbą, kurį dirbti leidimą gaudavo tik komunistų patikimieji. Ką čia Tyla, – kaltės įrodymas tinka ir daugeliui kitų Lietuvos istorikų. Sakyčiau, kad „nešvarios” yra kiekvieno Lietuvos istoriko rankos, kuris sovietmečiu bet ką rašė apie Lietuvos praeitį. Nes mat tokio dalyko, kaip Lietuvos istorija, sovietmečiu iš viso nebuvo. Pradedant archeologiniais kasinėjimais, pro Mindaugo karūnavimą, nuo Žalgirio iki baudžiatvės, viskas buvo grūdama į LTSR istoriją... Kad tik mažutėliai, Dieve neduok, nepagalvotų, kad kada nors galėjo būti ir kitokia Lietuva. Ne LTSR...

Galų gale įrodė, kad Lietuvoje turbūt nėra istorikų „švariomis rankomis” (nebent koks jauniklis, atsiradęs po 1990), galime pradėti kalbėti truputį rimčiau. Norint skaityti *Tarybinės enciklopedijas*, reikia vis dėlto ... mokėti skaityti.

Jeigu ponas Žygas prisiverstų dar kartą pavartyti tą *Tarybinę*, tai sužinotų, kad leidimo rašyti *Lietuvos TSR istoriją* Antanas Tyla niekada nėra gavęs. Tiesą

sakant, tokio leidimo jam nė nereikėjo, nes jis iš viso nėra parašęs knygos, kuri vadintųsi *Lietuvos TSR istorija*. Yra tokiu pavadinimu knyga, redaguota, jei teisingai prisimenu, B. Vaitkevičiaus, kurioje telpa ir A. Tylos straipsnis (o gal ir pora straipsnių) apie XVII šimtmetį. Su tais, kuriems tai – sovietų sukurta santvarka, nesiginčysiu. Tiek jau to...

Bėda su *Tarybinėmis enciklopedijomis* ta, kad jas skaitant neužtenka perskaityti tekstą, tai yra, pažinti raides ir iš jų sudėlioti žodžius. Nemažiau jose svarbi ir potekstė. O jai perskaityti jau reikia ir šio tokio sovietinės tikrovės pažinimo. Antano Tylos biografijoje toji potekstė labai ryški...

Mažąją tarybinę enciklopediją jūs rasite, pavyzdžiui, Kazio Griniaus biografiją. Bet nuotraukos nėra. Mat jis tik ... buržuazinis prezidentas. O tokio Grigalavičiaus biografijoje ir nuotrauka puikuoja. Kas tas Grigalavičius? Ogi revoliucinio judėjimo dalyvis! Panašus ir kitų dviejų prezidentų likimas tarybinėse enciklopedijose – be nuotraukų. Mokslininkų biografijose tas pats: vieni su nuotraukomis, kiti be jų. Kad tarybinis pilietis žinotų, su kuriais reikia būti atsargiam. Tokia yra viena iš daugelio *Tarybinių enciklopedijų* potekstės detalių.

Antano Tylos biografija be nuotraukos...

Tačiau ir visai nemokant skaityti potekstę, neišmanoma nepastebėti to, ko Antano Tylos biografijoje nėra. Nėra nuorodos, kad jis – TSKP narys. Ir nuo kada. O šitokių klaidų *Tarybinės* nedaro. Jei nėra nuorodos, tai galime būti visiškai tikri, kad Antanas Tyla – ne komunistas. Ir niekada tokiu nebuvo.

Dėl to ir aš šį truputį sarkastišką savo rašinėlį norėčiau pabaigti jau visiškai rimtai.

Antanas Tyla ne tik kad niekada nebuvo komunistas ar jiems prijaučiantis. Jau pačioje savo kaip istoriko mokslinės karjeros pradžioje jis susidūrė su sovietiniais Lietuvos istorijos prievaizdomis ir dėl to turėjo daug nemalonumų. O susidūrimas (jei norite „moksliškiau” – konfrontacija) kilo dėl to, kad savo istorijos mokslų kandidatinėje disertacijoje apie 1905 metų revoliuciją Lietuvoje įrodinėjo, jog tai buvo ne proletariato revoliucija prieš išnaudotojų klasę, o tautinė lietuvių revoliucija prieš caristinę priespaudą. Tokio nedovanotino „nukrypimo nuo linijos” sovietų valdžia jam negalėjo atleisti. Tyla turėjo keisti mokslinių tyrinėjimų kryptį – pereiti į ideologiškai „saugesnį” ir „neutralesnį” XVII amžių. Ir karjeros Istorijos institute nepadarė, nors parašė kelias knygas ir daugelį straipsnių. Iki pat sovietmečio pabaigos tenkinosi kukliu vyr. mokslinio bendradarbio titulu. Tik atgavus nepriklausomybę habilituotas istorijos mokslų daktaras Antanas Tyla gavo profesoriaus vardą ir 1991 metais, dėl sveikatos pasitraukus Vyt. Merkiui, instituto istorikų buvo išrinktas Lietuvos Istorijos instituto direktoriumi. Per visą Instituto gyvavimo laikotarpį tai antras direktorius, niekada nebuvojęs komunistu.

Tyla yra Lietuvos katalikų mokslo akademijos narys. Jis buvo ir vienas jos pradininkų, akademijai iš išeivijos grįžtant į Lietuvą.

Prasidėjus atgimimui Tyla aktyviai dalyvavo Sąjūdyje. Politiškai yra dešinysis, Tėvynės sąjungos (Konservatorių) šalininkas. Visa tai miniu ne todėl, kad tai man atrodytų labai svarbu ar reikšminga, o tik norėdamas pabrėžti, kad vargu ar Lietuvoje rastume kitą žmogų, kuriam taip visiškai neliptų Juozo Žygo bandomi prisiūti „sovietų patikėtinio” ar „nešvarių rankų” savininko epitetai...

Z. V. Rekašius

Mokytojai,

Penktadienį (03 22) šeštojoje vyks rekolekcijos. 10 val. V-VIII klasmėms. Už mokinių dalyvavimą atsakingi mokytojai, turintys 5-8 klasese antrą pamoką. Po rekolekcijų visi mokiniai ir mokytojai grįžta į pamokas.

11 val. 30 min. I-IV klasmėms. Pietūs 11 val. valgykloje. Po rekolekcijų šių klasių mokiniai eina namo.

13 val. IX-XII klasmėms. Už mokinių dalyvavimą atsakingi mokytojai, turintys IX-XII klaseis pamokas. Ilgoji pertrauka 12 val. 20 min. (4 pamoka trunka tik 25 minutes.). Po rekolekcijų mokiniai ir mokytojai grįžta į pamokas.

Direktoriaus pav.: Stasys Ferencas

Respublikos redakcija paprašė skelbimo autorius, mokyklos direktorės pavaduotojo S. Ferenso paaiškinti, ar jo skelbime nėra ir prievartos elemento. Štai jo atsakymas:

– Bet mokytojams nepasakyta, kad jie eitų į bažnyčią... Jie tik garantuoja mokinių saugumą. Kadangi tai vyko pamokų metu, vadinasi, tai yra jų darbas, – už tai jiems mokama.

Mums šiuo atveju ne tiek rūpi mokytojų sąžinės laisvė, kiek klausimas, kaip su šitokiais įsakymais turi kovoti mažamečiai moksleiviai nekalbikai. O gal tokie į valstybines mokyklas nepriimami? □

IŽANGA

Visi puikiai žino pergalės, džiaugsmo ir kovos šūkį „Hip! Hip! Hooray!“ Įdomu, kad *Brewer's Dictionary of Phrase and Fable* šūkio etimologiją išveda iš lotyniškos frazės *Hierosolyma Est Perdita* (Jeruzalė jau sugriauta) pirmųjų raidžių (trumpinys „Hip“ arba „Hep“), viena vertus, ir slaviškos kilmės *Hu-ray* (į rojų), kita vertus. Tad, pasak Brewerio žodyno, „Hip! Hip! Hooray!“ reiškia *Jerusalem is lost to the infidel and we are on the road to paradise* (Jeruzalė jau prarasta netikėliams, ir mes keliaujame tiesiai į rojų). „Hip! Hip!“ tapo įteisintu Viduramžių riterių obalsiu kryžiaus žygių į Palestiną ir Jeruzalę metu (šitaip būdavo šaukiama žydams). Beje, šis obalsis buvo atgaivintas antisemitinio Hep sąjūdžio, 1819 metais kilusio Würzburg, Vokietijoje.

Šiuos į tolimą praeitį nugrimzdusius dalykus miniu ne tik todėl, kad žodžių etimologijos – lygiai kaip ir sąvokų bei jas žyminčių terminų istorija – neblogai parodo, kaip žodžiuose bei apskritai kalboje telkiasi sąmonės poslinkiai, trajektorijos, tendencijos ir ištisa tautų martirologija; apie tai užsiminiau ir dėl tam tikrų istorinių bei kultūrinių asociacijų, kurias kelia vienas iš poetiškų senojo Vilniaus pavadinimų – „Lietuvos Jeruzalė“ (arba „Šiaurės Jeruzalė“). Be jokios abejonės, šis pavadinimas yra tapęs istorine ar net simboline nuoroda į senąją žydų kultūrą Lietuvoje, kurios centru buvo tapęs savo daugiaetniškumu, daugiareligiškumu, daugiakultūriškumu ir religine bei politine tolerancija garsėjęs Vilnius.

Šitos kultūros jau nebėra. Iš žydiškojo Vilniaus, kuris tikrai prilygo tokiems Europos žydų intelektualinės kultūros centrams kaip Amsterdamas, Praha, Viena ir Budapeštas (o teologinės ir filosofinės minties rafinuotumu, ko gero, pranoko juos), teliko gražūs prisiminimai, lygiai kaip ir iš rafinuotos Lietuvos žydų intelektualinės bei meninės kultūros teliko istoriniai prisiminimai. Šios netekties mastas kol kas nėra iki galo suvokiamas Lietuvoje. Turbūt dar praeis nemažai laiko, kol lietuviškoji sąmonė ir kultūra sau atras, jog didžiosios Lietuvos žydų kultūros saulėlydis ir žlugimas joms yra ne kiek ne mažesnė tragedija nei žydams Holokaustas: juk lietuviškoji sąmonė ir kultūra kartu su Holokaustu prarado tą multidimensinę kultūrų dialogo ar net polilogo erdvę, be kurios neįmanomas ir *kito* (o sykiu ir *kito* būtinumo) įsisąmoninimas. Lietuviškoji sąmonė ir kultūra yra paliktos sau pačioms; jos paprasčiausiai yra nublokštos į monologo erdvę. Bet, kaip pasakytų garsusis žydų filosofas ir teologas, dialoginio personalizmo atstovas Martinas Buberis, be „Tu“ dimensijos neįmanoma ir „Aš“ dimensija.

ŽYDŲ TAUTINĖ MAŽUMA NŪDIENOS LIETUVOJE

Turbūt nepasakysiu nieko naujo teigdamas, jog niekas taip nėra garsinęs Lietuvos vardo pasaulyje kaip iš jos kilę garsūs žydų menininkai, mokslininkai, filosofai ir teologai. Pasaulio žydijai ir Izraeliui „Lita“ reiškia šalį, kurioje gyveno ir kūrė Vilniaus gaonas ir kiti pačios aukščiausios filosofinės bei teologinės minties atstovai; sykiu „Lita“ reiškia šalį, iš kurios yra kilę daugelis Izraelio valstybės kūrėjų bei įžymiausių Izraelio politikų. Nieko nuostabaus čia nėra: Lietuvos žydai, daugelis kurių buvo ortodoksios orientacijos ir tokiu būdu moderavo Rytų Europos šalyse plačiai pasklidusį chasidų judėjimą, išsaugojo hebrajų kalbą bei raštiją, jau neminint pačios te-

HIEROSOLYMA EST PERDITA: DIDŽIOSIOS KULTŪROS PABAIGA IR NŪDIENOS ŽYDŲ BENDRUOMENĖ LIETUVOJE

1995-tų metų gruodžio 6-13 dienomis, Lüneburge, Vokietijoje, įvykusioje mokslinėje konferencijoje, kur buvo svarstomos tautinių mažumų sampratos bei padėtis Lietuvoje, Lenkijoje ir Vokietijoje, Leonidas Donskis iš Klaipėdos universiteto skaitė pranešimą apie Lietuvos žydų būklę nepriklausomybės atgavusioje Lietuvoje. Šiame numeryje spausdiname šio pranešimo tekstą. Tai bus lyg ir Akiračių redaktorių ankstyvesnio pokalbio Lietuvos žydų reikalais su L. Donskiu (žiūr. Akiračiai, 1995 m., nr. 6 ir 7) savotiška užsklanda - Red.

ologinės minties ir religinės tradicijos išsaugojimo.

O ir XX amžiaus pasaulio intelektualiniame ir kultūriniame žemėlapyje Lietuva atsidūrė visų pirma dėka tokių iš Lietuvos kilusių žydų kaip tapytojai Chaimas Soutine'as ir Arbit Blatas, skulptorius Jacques Lipchitzas, vienas iš pačių iškiliausių Italijos Renesanso dailės ir kultūros tyrinėtojų Bernardas Berensonas, vienas iš pačių garsiausių šio šimtmečio filosofų fenomenologų Aronas Gurvičius, vienas iš gyvųjų fenomenologinės ir personalistinės filosofijos klasikų Emmanuelis Levinas*. (Simptomiška, kad šie kūrėjai iki šiol ne tik nėra įtraukti į Lietuvos kultūros bei jos istorijos kontekstą, bet ir nors kiek rimčiau tyrinėjami, o tai nedviprasmiškai byloja, jog žydų kultūra Lietuvoje yra tapusi savotiška kultūrinės ir intelektualinės indifferencijos zona; bet tai jau atskiras ir ištisos studijos reikalaujanti problema.)

Deja, visa tai jau istorinė praeitis. Po Holokausto iš 240 000 Lietuvoje gyvenusių žydų gyvų liko apie 20 000. Po kelių masinės emigracijos bangų šiuo metu Lietuvoje gyvena apie 2000 žydų. Didžiąją jų dalį sudaro rusiškai kalbantys Rusijos, Gudijos ir Ukrainos žydai, į Lietuvą atvykę gyventi dar sovietiniais laikais. Daugelis jų (žinoma, anaipol ne visi) yra tiesiog kultūriškai marginalizuoti: lietuvių kalba ir kultūra jiems taip ir liko svetimi, išoriški dalykai. Tuo anaipol nenorima pasakyti, kad Lietuvos rusakalbių žydų pilietinė bei politinė tapatybė yra nelietuviška. Visi jie daugiau ar mažiau save suvokia kaip Lietuvos piliečius, t.y. politinius lietuvius. Bet neturėdami savo tarpe nors kiek ryškesnių intelektualinių vadų, jau nekalbant apie į lietuvių kultūrą integruotą ir joje nors kiek ryškiau besireiškiantį savo kultūrinį elitą, rusakalbiai žydai, regis, iki šiol nėra supratę kai kurių pamatinių lietuviškojo politinio ir kultūrinio identiteto tendencijų.

Pavyzdžiui, viena iš kliūčių kelyje į lietuvių sąmonės ir kultūros supratimą rusakalbiams žydams yra tapęs faktas, kad moderniąją Lietuvos valstybę ir net pačią visuomenę – lygiai kaip ir kitas Rytų ir Vidurio Europos moderniąsias tautas – sukūrė nacionalinė kalba. Kitaip tariant, kultūrinis ir net lingvistinis nacionalizmas yra ne tik neatsiejama lietuvių politinio nacionalizmo dalis; kultūrinis/lingvistinis nacionalizmas ir politinis nacionalizmas lietuvių sąmonėje reiškiasi kaip komplementariniai reiškiniai – abu jie skyrium, t.y. atsieti vienas nuo kito, negalėtų skleistis ir tiesiog nustotų prasmės. Trejybė „tauta - kultūra/kalba - valstybė“ yra tapusi ne kuo kitu, o tiesiog integraline lietuvių politinės sąmonės charakteristika. „Gimtoji kalba + tautinė ištikimybė“ – tai savotiška politinės lietuviybės formulė, kurioje kalbai tenka tikrai ne mažesnis vaidmuo nei lojalumui tauti-

nei valstybei.

Šią politinės lietuviybės formulę Lietuvos rusakalbiai žydai perpranta labai sunkiai. Tiesą pasakius, sunkiai perpranta jie ir Lietuvoje tokių gajų etnocentrizmą. Rusiškai kalbantiems Lietuvos žydams neretai atrodo, kad galima kuo puikiau būti lojaliu valstybės piliečiu pernelyg nesidomint nei lietuvių kalba, nei lietuvių kultūra apskritai. Lietuvių akyse tokia žydų laikysena byloja nebent apie nedovanotiną kosmopolitizmą (įdomu, kad kosmopolitizmo terminą nūdienos Lietuvoje, visai kaip sovietiniais laikais, vis dažniau lydi menkinamoji konotacija) arba tiesiog apie tarybinį mentalitetą, pasireiškiantį imperiniu mąstymu ir nepagarba tautinėms vertybėms. Tiesą sakant, tarybinio mentaliteto yra apstu abiejose ką tik paminėtose – ir žydų, ir lietuvių – laikysenose. (Ypač žinant faktą, kad sovietinis režimas mokėjo kuo puikiau provokuoti tiek nerafinuotą, neintelektualų, primityvų kosmopolitizmą, tiek siaurakaktišką ir siauraprotišką nacionalizmą, besiribojantį su ksenofobija.)

Bet, kaip minėta, Lietuvos rusakalbiai žydai vis labiau kultūriškai marginalizuojasi. Dažniausiai jie nemoka nei lietuvių kalbos, nei jidiš (jau nekalbant apie hebrajų kalbą), o tai juos neišvengiamai bloškia į intelektualinio ir kultūrinio gyvenimo paraštę. Rusų kalba Lietuvoje jau seniai nustojo buvusios savo svarbos ir yra vis labiau išstumama iš viešojo gyvenimo. Jau dabar lietuvių jaunimas arba išvis nebemoka rusų kalbos, arba kalba rusiškai itin silpnai. Po poros metų rusų kalbos mokėjimas Lietuvoje taps tokia pat išsilavinimo, kultūringumo ir inteligencijos apraiška, kokia šiandien yra anglų, vokiečių ar prancūzų kalbų mokėjimas. Tad lietuvių kalbos nemokėjimas ir buvimas anapus lietuvių kultūros rusakalbių žydus ilgainiui gali pasmerkti visiškai intelektualinei, kultūrinei, politinei ir net ekonominei izoliacijai. Kita vertus, beviltiškas nutolimas nuo žydų religinės ir kultūrinės tradicijos šiems žmonėms palieka itin menkus šansus – repatriacijos atveju – sėkmingai pripti ir įsitvirtinti Izraelyje.

Suprantama, aš kalbu visų pirma apie senyvo amžiaus žmones, kadangi jaunesni žmonės arba repatriuoja į Izraelį, arba emigruoja į Vakarų šalis, arba pasirenka galutinę asimiliaciją, nebekankindami savęs skausmingomis savosios tapatybės paieškomis. Kad ir kaip būtų, rusakalbių žydų situacija yra ištis liūdna – tai agonizuojanti grupė.

Ne ką geresnė ir litvakų palikuonių – lietuviškai kalbančių, lietuvių kultūros žydų – padėtis, nors jų patiriamos problemos yra kiek kitokios. Lietuviški žydai nepalyginamai labiau integruoti į ekonominį ir kultūrinį šalies gyvenimą. Nors lietuviški žydai ir neturi sutelkto, gerai organizuoto, politiško ir kultūriškai veiklaus elito, kurio atstovai pajėgtų būti ir žydais (kultūrine bei politine prasme) – takoskyra tebelieka ganėtinai ryški, – pavieniai žydų kilmės lietuviai, ar

*Emmanuelis Levinas mirė pernai gruodžio mėnesį Paryžiuje – Red.

lietuviškai kalbantys žydai, tapo iškiliais nūdienos Lietuvos mokslo ir kultūros veikėjais (galima būtų paminėti ir Izraelį gyventi išvykusius rašytojus Icchoką Merą ir Grigorijų Kanovičių, Lietuvoje gyvenančius teatrologę, literatūrologę ir kultūros veikėją Ireną Veisaitę, teatrologą Dovydą Judelevičių, dramaturgą Jokūbą Josadę, poetą Marką Zingerį).

Bet ir lietuviškų žydų situacija yra nepavydėtina. Viena problema (apie kurią jau buvo užsiminta) būtų ta, kad ir lietuvių kultūrinę elitą žydai patenka tik sumokėdami už tai tikruoju savo identitetu, t.y. asimiliuodamiesi ir tapdami pačiais tikriausiais lietuviais (nežinau, kurios pusės defektyvumo čia esama daugiau: žydų, priimančių tokias žaidimo taisykles, ar lietuvių, primetančių jas). Bet netgi asimiliacija ir tautinė/kultūrinė ištikimybė dar nieko negarantuoja: tautinio atpažinimo sistema suveikia anaipol ne visada, todėl galimos įvairios atmetimo reakcijos (kitais tariant, žydai kartas nuo karto įkyriai primenama, kad jis žydas, nors jis labai norėtų šitą užmiršti ir kuo greičiau tapti lietuviu). Jei aukštesnių intelektualinių ir kūrybinių polėkių žydas liktų atokiau nuo praktinės lietuviybės, jis neišvengiamai patektų į jau minėtąją kultūrinės indifferencijos zoną, kurioje galima nebent tyliai degraduoti ir užgesti.

Kita problema galėtų būti nusakyta tiesiog kaip kultūrinio geto situacija. Norintieji žūtbut išlikti žydais yra priversti daryti tai, kas reikalauja nepalyginamai daugiau žmonių, intelektualinių pajėgų, lėšų ir institucijų, t.y. nepalyginamai didesnių materialinių ir intelektualinių išteklių, nei jų yra lietuviškojoje žydijoje. Mėginimai atgaivinti seniai apmirusį žydišką gyvenimą skambiomis deklaracijomis, karštomis kalbomis, įvairiais vajais ir akcijomis ne tik sukarikatūrina autentiškas žydiško gyvenimo bei žydų kultūros formas, kurių kažkada iš tikro būta Lietuvoje; šitas tragikomiškas lavono galvanizavimas sukuria uždarą, intelektualiai iškreiptą, redukuotą pasaulio sampratą, pagrįstą retro kultūrine orientacija, bet kokios kritinės perspektyvos išgijimu iš mąstymo. Kitaip tariant, tai – kultūrinis getas. Izoliacija ne tik sukarikatūrina bet kurios tautinės mažumos gyvenimą; ilgainiui mažuma praranda ir pačius talentingiausius, kūrybingiausius savo žmones, kurie, nesitenkindami kultūriniu getu ir jo teikiamomis saviraiškos, politinės ir kultūrinės veiklos galimybėmis, neišvengiamai gravituoja į dominuojančią kultūrą (o ir pastarąją, vėlgi, jie patenka tik emancipuodamiesi savosios grupės ar bendruomenės atžvilgiu, t.y. asimiliuodamiesi). Iš tokio uždaro rato išsiveržti įmanoma tik turint stiprias ir, svarbiausia, įvairias, diversifikuotas intelektualines bei kultūrinės pajėgas. Deja, tokių pajėgų nūdienos lietuviškoji žydija jau nebūti. Dviejų kultūrų dialogas paprasčiausiai neįmanomas, nes vienos, silpnesnėsios, kultūros šviesuomenė save realizuoti gali tik patekusi į kitos, stipresnėsios, kultūros elitą. Tad anaipol ne viską lemia kūrybingų asmenybių buvimas – ne mažiau lemia ir kultūros modelis bei sąmonės trajektorijos; tam tikromis aplinkybėmis kūrybingoms asmenybėms gali nebelikti ką veikti savojoje kultūroje.

Trečioji problema veikiausiai siejasi su visos Rytų ir Vidurio Europos žydijos situacija. Netgi išlaikydami jidiš kalbą ir kultūrą, Europos žydai Izraeliui anaipol netampa artimesniais už visiškai nutautusius ir asimiliuotus žydus. Savo neigiamu nusistatymu jidiš kalbos ir kultūros atžvilgiu (mat jidiš Izraeliui siejasi su Europos žydų silpnumu ir jų patirtais pažeminimais) Izraelis, deja, diasporos mirtį pagreitina ne kiek ne mažiau nei įvairios antisemitizmo atmainos ir

žydų gravitavimas į kitas kultūras. Emanuelio Zingerio iškeltoji „jidišlando“ atgaivinimo Lietuvoje idėja yra ištis kilni ir verta pagarbos, bet bijau, kad „jidišlandas“ buvo pasmerktas lėtai mirčiai iškart, kai tik buvo įkurta Izraelio valstybė ir atgaivinta hebrajų kalba.

Paskutinioji problema, kurią aš norėčiau trumpai paminėti, būtų Lietuvos žydų iliuzijų žlugimas, prasidėjęs 1989 metais, t.y. dar Lietuvos tautinio atgimimo laikotarpiu. Absoliuti dauguma lietuviškų žydų entuziastingai palaikė tiek Sąjūdį, tiek pačią Lietuvos nepriklausomybės idėją (šitai labai nesunku įrodyti remiantis laiškais ir oficialiais pareiškimais to meto *Gimtajame krašte*). Atrodo, kad lietuvių ir žydų santykius komplikavę Antrojo pasaulinio karo įvykiai galutinai nugrims į užmaršties upę. Letą, kad bus atverstas visiškai naujas puslapis lietuvių ir žydų santykių istorijoje. Deja, žydams teko skaudžiai nusi-vilti.

1989 metų gruodžio 6 dieną Klaipėdos Sąjūdžio vadų įkvėptas pasipiktinimo susirinkimas, dėl muilo stokos mieste viešai pasmerkęs Klaipėdos prekybos valdybos viršininką Arkadijų Lichtinšainą, peraugo į tikrą antisemitinį proveržį. Prie Lichtinšaino namo susirinkusi minia koneveikė jį ir jo šeimą, degino Lichtinšaino iškamšą, spardė ir daužė jo buto duris. Paties Lichtinšaino ir jo šeimos narių pasakojimu, minia nuolat kartojo, jog neleis jiems į Izraelį išvežti Lietuvos aukso ir brangenybių. Bet tai buvo tik pirmoji „kovos“ stadija. Toliau minėtoji šeima pradėjo kasdien gauti jaunimo sąjungos „Jaunoji Lietuva“ pasirašytas proklamacijas, kurios kvietė lietuvių tautą į kovą prieš žydiškai bolševikinį režimą ir panašiai. Nė neminiu daugybės užfiksuotų įžeidimų, raštelų, susidoroti grasinančių telefono skambučių, kuriuos teko patirti šiai šeimai. Bet mane šiuo atveju domina tik to meto politinio ir kultūrinio šalies elitų reakcija į šiuos įvykius. O reakcija buvo nulinė. Ne tik niekas nebuvo teisiamas ar bent jau įspėtas už žydų žeminimą ir įžeidinėjimą, bet spaudoje nepasirodė ir jokio daugiau ar mažiau aiškaus, artikuluoto komentaro šiuo klausimu. Labiausiai buvo pasipiktinta faktas, kad įvykį komentavo Izraelio ir JAV spauda bei įvairių šalių radijo stotys. Kaip ir reikėjo tikėtis, buvo iškelta geniali mintis, kad kažkas sąmoningai provokuoja lietuvių (pagal implikaciją – žydai tiesiog svajoja apie pogromus ir laukia nesulaukia jų, kadangi tokiu būdu galima lengviau repatrijuoti į Izraelį), keletą kartų nuskambėjo konspiracinio galvojimo perlu jau tapęs mįslingasis klausimas „o kam tai naudinga?“, ir viskas tuo baigėsi. Atrodo, labiausiai buvo piktinamasi faktas, kad žydai piktinasi tuo, kas įvyko.

Po to sekė dar keletas įvykių, kurie galutinai išsklaidė visas iliuzijas apie tariamai idiliškus lietuvių ir žydų santykius. Turiu omenyje *Literatūroje ir mene* išspausdintus Liudo Dovydeno memuarus, kuriuose tarp žydo ir komunisto dedamas lygybės ženklas. Nors po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo Vytauto Landsbergio vadovaujama Aukščiausioji Taryba pasmerkė Holokauste dalyvavusius lietuvių, šį grąžų ir kilnų gestą gan greitai užtemdė ir karinių nusikaltėlių rehabilitavimas, ir tulžingi pasisakymai prieš Simono Wiesenthalio centro veiklą Lietuvoje. Antiholokaustinė veikla ir žydų pasisakymai šiais klausimais ypač suerzino poetą Vytautą Rubavičių, per televiziją ir spaudą paskelbusį keletą itin prasto skonio opusų apie žydus. Viskas dar labiau įsisiūbavo tuo metu, kai buvo teisiami žurnalisto Vito Lingio žudikai. Organizuoto nusikalstamumo (kaip žinia,

nepripažįstančio jokių tautinių sentimentų bei preferencijų) problema sugebėta vėl išversti į žydų klausimą. Prasčiokiškai ir nemoksiškai parašyti, kvaili, neskoningi *Respublikos* rašiniai, nediferencijuotai žvelgę ir užgaulioję visus žydus, galop priėjo prie fantasmagoriškos išvados, kad Izraeliui naudinga Lietuvoje turėti ir išlaikyti gerai organizuotą nusikaltėlių tinklą.

Bet, kaip žinia, visi šitie dalykai kulminavo Lietuvos prezidentui Algirdui Brazauskui atsiprašius Izraelio ir pasaulio žydijos už lietuvių dalyvavimą Holokauste. Žinoma, galima diskutuoti dėl to, ar patį tinkamiausią būdą ir laiką (šalies ekonominės ir socialinės depresijos iškankintiems lietuviams žydų problemos neretai atrodo iš piršto laužtos, dirbtinės ir tiesiog neaktualios) pasirinko šalies ministras pirmininkas Adolfas Šleževičius ir prezidentas Algirdas Brazauskas, bet abejonių nekelia faktas, kad piktas, pagiežingas reagavimas į šalies politinio elito atsiprašymą išduoda pakankamai šiurpų dalyką: atrodo, Lietuvos visuomenės taip ir nesukrėtė dviejų šimtų dvidešimties tūkstančių Lietuvos piliečių nužudymas (jau neminint daugybės užsienio žydų, į Kauno IX fortą sunaikinimui atgabentų iš Lenkijos, Gudijos, Ukrainos ir kitų šalių, įskaitant net Prancūziją). Pats faktas, kad spaudoje ir viešuose pasisakymuose išstremti ir nužudyti lietuviai yra skaičiuojami ir minimi skyrium nuo ištremtų ir nužudytų žydų (pastaruosius laikant kažkuo sau svetimu ir išorišku) *nolens volens* išduoda radikalią, kone fatališką ir neperžengiamą liniją, nubrėžtą tarp lietuvių ir žydo. Po šito visos pomastiškos kalbos apie pilietinę ir atvirą visuomenę Lietuvoje (ar net genetinę lietuvių toleranciją) sugriūva it kortų namelis.

Viena iš pačių liūdniausių problemos pusių būtų Lietuvos intelektualinio ir kultūrinio elito tylėjimas ar net principinis atsisakymas reaguoti į viešą šalies tautinių mažumų įžeidinėjimą, nepagarbias ir sarkastiškas replikas jų adresu. Žinoma, esama ir daugybės išimčių: tai ir išeivijos liberalieji intelektualai (visų pirma – Saulius Sužiedėlis ir Tomas Venclova), ir pačios Lietuvos jaunieji istorikai (Alvydas Nikžentaitis, Vygantas Vareikis, Valentinas Brandišauskas), garsiai ir atvirai įvardijantys tiek istorijos faktus, tiek moralinės istoriko (ir apskritai mokslininko bei intelektualo) laikysenos problemas. Tik bijau, kad jų balsas nūdienos Lietuvoje vis dar lieka *vox clamantis in deserto*.

POST SCRIPTUM

Žinoma, iš to, kas pasakyta, anaipol neseka išvada, kad Lietuvoje siautėja antisemitizmas. Organizuoto ir valstybinio antisemitizmo Lietuvoje tikrai nėra. Priešingai – visos 1990 metų kovo 11 dieną atkurtosios nepriklausomos Lietuvos valstybės administracijos yra pademonstravusios draugiškų ir kilnių gestų sparčiai nykstančios Lietuvos žydų mažumos atžvilgiu. Problemišku ir toliau lieka veikiau mitinis žydo įvaizdis lietuvių sąmonėje ir apskritai mitologinis žydų traktavimas, bylojantis nebent apie tai, kad šių dviejų kultūrų susitikimas taip ir neįvyko (o kadangi neįvyko jis tada, kada tam buvo visos prielaidos ir sąlygos, įskaitant ir su dabartimi nė iš tolo nesulyginamą tarpukario Lietuvos žydų intelektualinę bei kultūrinę potencialą, belieka konstatuoti aki-vaizdų faktą, kad jis ir nebeįvyks). Paraleliškas lietuvių ir žydų kultūrų koegzistavimas ir nesusilieti-

(tęsinys sekančiame psl.)

TYLA – GERA BYLA

Dėl Kaune leidžiamo *Laisvės kovų archyvo* (LKA) 11-me numeryje paskelbtų LAF'o dokumentų, kuriuose atsispindi tuometinės antisemitinės nuotaikos, užvirė šioks toks „skandaliukas arbatos puodelyje“. *Laisvės kovų archyvo* nr. 15 į šią publikaciją reagavo rezistencijos veteranai iš Amerikos: M. Naujokaitis, P. Narutis, B. Raila ir L. Reivydas, argumentuodami, jog LKA dokumentai neteisingi, klaidingi, galbūt net suklustoti. Bet nieko konkretaus jų komentaruose nebuvo pasakyta. Jų priekaištus tame pačiame LKA gana taikliai atrėmė Kęstutis Kasparas.

Kaip ir buvo galima laukti, į šią polemiką nedelsdamas įsivėlė ir LAF'o apologetas Juozas Kojelis iš Kalifornijos. *Laisvės kovų archyvo* 16-me numeryje pasirodė Juozo Kojelio pasisakymas šia tema (žiūr. rėmeliuose „Dėl antinacinės rezistencijos ...“). Jame, kaip dažnai pasitaiko, Kojelis mini *Akiračius*, Venclovą, ir taip toliau. Tačiau šį kartą, pažįstant Kojelio retoriką ir stilių, stebina vienas dalykas: pirmą kartą jis pripažįsta, kad ir mūsų mėnraštis gali ką nors pozityvaus atlikti. Ir *Laisvės kovų archyvas* (nr. 11), ir *Akiračiai* išspausdino tą patį autentišką LAF'o dokumentą, teigia J. Kojelis. Ką gi, gyvenimas pilnas netikėtumų.

Savo laiške LKA (nr. 16) Kojelis pripažįsta, kad antisemitinė nuotaika prisodrinti LAF'o raštai galėjo ateiti iš Berlyno. Tik jis norėtų, „kad Saulius Sužiedėlis paaiškintų, ar visi tie raštai atsidūrė Amerikos archyvuose“. Atsakymas į šį klausimą lengvas: ir Saulius Sužiedėlis, ir *Akiračiai*, ir visi, kurie šiek tiek domisi šia tema, žino, kad daug minėtų popierių yra

Juozo Kojelio kaimynystėje esančiame min. E. Turausko archyve, kurį saugo Hoover'io institutas Stanford'e, Kalifornijos valstijoje.

Pripažinęs, jog LAF'o dokumentai egzistuoja, Kojelis *ex cathedra* tvirtina, kad jų niekas „neautorizavo“, ir svarbiausia, „prieš sukilimą Lietuvoje jie nepasirodė (mūsų pabraukta). Žinoma, jeigu jie „nepasirodė“, tai Lietuvoje neturėjo jokio poveikio. Neturėjo jokio poveikio ir pats LAF'o centras Berlyne, daro logišką išvadą Kojelis. 1940 m. vasarą, sovietams okupavus Lietuvą, Lietuvos - Vokietijos sienos apsauga buvo labai sustiprinta. Kojelis norėtų iš jos padaryti tikrą „geležinę uždangą“, aklinau užkaišioti kiekvieną jos skylę. Deja, gyvenimas nėra toks „logiškas“, kaip Kojelis aiškina *Laisvės kovų archyvu*: ir 1940-41 m. buvo drąsių vyrų, kurie, su popieriais ar be jų, rizikavo, pereidinėjo Lietuvos - Vokietijos sieną. O dėl ryšių su Berlynu – Bostono *Lietuvių enciklopedijoje* (XVI tomas, 27 psl.), Juozo Brazaičio ir Pilypo Naručio apie Lietuvių Aktyvistų Frontą rašytame straipsnyje sakoma:

Iš Berlyno buvo parnešta į Lietuvą 1940.XII.5 išleista LAF brošiūra „Iš boševikinės vergijos į naują Lietuvą“, buvo parneštos apytikrės informacijos apie Vokietijos ir Sovietų pramatomo karo pradžią, sugestijos sukilti ir paskelbti Lietuvos vyriausybę karui prasišėjus“.

Lietuvių enciklopedijos XXIX tomo straipsnyje apie „Sukilimą (1941)“, A. Mažiulis sako, kad nors siena buvo nepaprastai saugoma, tarp Lietuvos ir Berlyno LAF štabų buvo palaikomas ryšys (psl. 168). Apie popierius iš Berlyno A. Mažiulis rašo (psl. 170, 171) taip:

*Buvo paruošta atsišaukimų: Į lietuvių tautą, Į lietuvių aktyvistus, Į Lietuvos laisvės kovotojus, Žodis jaunajai Lietuvai, Žodis kultūros kūrėjams, Į Lietuvos maitintojus ir kt., kurie labai įvairiais keliais buvo permesti į Lietuvą; dėl jų turinio ne kartą buvo išsižeidęs vokiečių gestapas ir LAF vyrus Karaliaučiuje ir Tilžėje ne kartą įspėjo“.**

Įsidėmėtina, kad Bostono *Lietuvių enciklopediją* redagavo ne Bronys Raila, bet Juozas Girmius. Galime tik pasidžiaugti, kad *Enciklopedijos* redaktoriai apie LAF'ą ir Sukilimą (1941) rašyti pavedė ne Juozui Kojeliui, o išmintingesniems frontininkams.

O dėl pono Kojelio rašinėjimo skaudžiomis 1941 metų Sukilimo temomis galime tik pastebėti, kad kuo daugiau jis rašo, tuo giliau klimpsta į liūną. Gal geriau būtų, visai nustoti šia tema rašyti? Tyla – gera byla, sako lietuvių liaudies išmintis.

L. M.

*Vokiečių gestapas buvo nepatenkintas dėl atsišaukimuose išreikšto noro atstatyti Lietuvos nepriklausomybę ir paskelbti Lietuvos vyriausybę.

AČIŪ

Dėkojame ponui Leonard Gogiel už \$70 paramą „Akiračiams“.

Akiračių adm.

DĖL ANTINACINĖS REZISTENCIJOS DOKUMENTŲ, PASKELBTŲ LAISVĖS KOVŲ ARCHYVO NR. 11

Perskaitęs tuos dokumentus, nemaloniai nustebau, nes bent vieną iš jų daug anksčiau buvau matęs „Akiračiuose“ ir, jei neklystu (rašau Kaune, o mano archyvas Kalifornijoje), jam autentiškumą pripažino dr. Saulius Sužiedėlis. Dar įdomiau, kad „Akiračiai“ ta proga apkaltino faktiškąjį laikinosios (sukiliminės) vyriausybės ministerių pirmininką Juozą Brazaitį (nuolatinį akiratininkų taikinį), būk jis, slėpdamas pronaciškas 1941 metų sukilimo tendencijas, to dokumento savo raštuose sąmoningai neminėjęs.

Dėl tų dokumentų LKA Nr. 15 pasirodė keli kritiški balsai iš išeivijos, tik sunku suprasti, kodėl nė vienas iš jų nesuabejojo „Akiračiuose“ paskelbto dokumento autentiškumu. Naujokaitis, Reivydas ir Narutis, jei neprenumeruoja „Akiračių“, galėjo apie tą dokumentą ir nežinoti, bet Bronys Raila, „Akiračių“ šulas, tikrai turėjo matyti.

Šį kartą Raila, berlyniškio LAF „propagandos komisijos pirmininkas“, daro prielaidą, kad tie dokumentai esą „sovietinių ar kokių semitinių provokatorių darbas“, bet neatmeta galimybės, kad galėjo tai būti „kokio aktyviai nusiteikuso berlyniškio voldemarininko privatus darbas“. Nors jis liudininkais šaukiasi mirusius A. Maceiną ir A. Valiukėną (nauja reveliacija, – būk tuodu vyrai Berlyne artimai dirbė su Raila), bet aš nenustebčiau, jei tie „dokumentai“ būtų išėję ir iš „propagandos ministerijos“. Railos logika, kaip teisingai pastebėjo Kęstutis Kasparas (LKA Nr. 15), praktiškose išvadose akivaizdžiai nuveda į absurdą.

Apie LKA Nr. 11 paskelbtus antinacinės rezistencijos dokumentus esu tos pačios nuomonės kaip ir apie „Akiračiuose“ paskelbtąjį: nežiūrint koks provokatorius ar pusgalvis juos paruošė, jų niekas neautorizavo ir prieš sukilimą Lietuvoje jie nepasirodė. Į sukilimo eigą jie tokį pat poveikį turėjo kaip ir pats LAF centras Berlyne. Kitaip sakant, – jokio. Teoretiškai, istorinės reikšmės jie neturi. Bet praktiškai pusė kita. Tie niekalai („dokumentai“), nežinau ar visi atsidūrė Amerikos archyvuose, turbūt jais remiasi T. Veclova, įkyriai įrodinėdamas, kad 1941 metų sukilimas turėjęs pronacinius ir antisemitinius tikslus, vienas jų jau buvo publikuotas ir tokią medžiagą studijavęs dr. Saulius Sužiedėlis jo autentiškumu nesuabejojo. Jei LKA jų neskelbtų, galėtų būti apkaltintas konspiracija nuslėpti sukilimo reputacijai nenaudingą medžiagą.

Rekomenduočiau LKA redakcijai tuo klausimu išgauti dr. S. Sužiedėlio nuomonę.

Juozas Kojelis

HIEROSOLYMA...

(atkelta iš 5-to pal.)

mas žyduis lietuvių kultūroje ir pavertė viso labo tik anekdotų personažais ir nepakeičiamu modeliu iš medžio velnius drožinėjantiems lietuvių liaudies skulptoriams.

Sykiu nevertėtų iš akių išleisti ir tos grėsmės, apie kurią yra įtaigiai rašęs Vytautas Kavolis. Tai, pasak Kavolio, Lietuvos „libanizacijos“ grėsmė (turimas omenyje Libanas, kuriame tarp gyvenančių bendruomenių nėra absoliučiai jokių sąlyčio taškų). Galima teisiškai ir politiškai įteisinti egzistavimą daugybės tautinių ir religinių bendruomenių, mažumų ir jų subkultūrų, kurių nesieja joks tarpusavio ryšys, jau nekalbant apie jų domėjimąsi viena kita. Tai ir yra ne kas kita, o „libanizacija“, kurios absoliuti priešybė yra moderni visuomenė, kurioje politinė dauguma funkcionuoja kaip kintanti mažumų koalicija, viena vertus, o mažumas iš tikro sukuria viešo intelektualinio diskurso ir kultūrų polilogo erdvę, kita vertus. Be moderniosios visuomenės kuriamos viešojo intelektualinio diskurso ir kultūrų polilogo erdvės mažumos gali likti nebent atsitiktinėmis, jokios kultūrinės ir intelektualinės koherencijos nesaistomomis žmonių grupėmis, neapmąstančiomis ir ne tyrinėjančiomis nei savęs, nei viso likusio pasaulio. Tad mažumų klausimas šiandien Lietuvai tėra nuoroda į kitą provokuojantį klausimą – ar link modernios visuomenės, ar link „libanizacijos“ juda nūdienos Lietuva?

Leonidas Donskis

NAUJOJI LIETUVIŲ BANGA FRANKFURTE ANTROJI MEDALIO PUSĖ

Taip vadinamas Frankfurto „sulietuvėjimas“ turi ir kitą medalio pusę. Žmonės, tiek pastaruoju permainų laikotarpiu, tiek ir dabar ilgiau ar trumpiau pabūvoję Frankfurte, grįžę atneša į Lietuvą vakarietiško gyvenimo bruožų. Stebėdamas jų veiklą tėvynėje, retai išgirsi, kad jie pasakytų, jog Lietuvoje yra taip, o ne kitaip. Žmonės, išitraukę į Lietuvos politinę, visuomeninę ir ypač ekonominę veiklą toliau tobulina Frankfurte įgytas pradines žinias, pritaiko jas daugiau ar mažiau sėkmingai savo srityje ir žiūri, kai iškyla problemos, kaip jos sprendžiamos Vakaruose.

Tuo lietuvių „sufrankfurtėjimo“ pradininku, be abejo, reikia laikyti buvusį ilgametį Vilniaus universiteto rektorių prof. J. Kubilių. Anuomet prasidėjęs Frankfurto ir Vilniaus universitetų bendravimas tęsiasi iki šiol. Gal pati ryškiausia sovietmečio „frankfurtiškė“ yra prof. K. Prunskienė, kuri, grįžtant Sovietų Sąjungai, pelnė Lietuvai, vėl tampančiai nepriklausomai valstybe, didesnę pasitikėjimą, ypač Vakaruose. Tokių nepriklausomos Lietuvos klestėjimo entuziastų tarp sovietmečio Lietuvos frankfurtiškųjų (prisipažinkime atvirai, ir Lietuvos išeivijos tarpe), buvo nemažai. Jie tikėjo, kad, pakeitus kai kurių fabrių direktorius, išvairius okupacinę kariuomenę ir įvedus (aišku, ribotas) spaudos ir kitas laisves, Lietuvoje bus rojus (ne ką pastebėjus už komunistinį...).

Politinėje Lietuvos veikloje iš buvusių frankfurtiškųjų įtakingose pareigose išsilaukė tik dr. J. Karosas, kuris bando Lietuvos komunistams, dabar pasivadavusiems LDDP, įdiegti vokišką tvarką... Tik, atrodo, nelabai sėkmingai. Mokslininkai, ypač fizikai lazerininkai, kurių sovietmečiu į Frankfurtą buvo pasiųsta labai daug (nes tai buvo svarbu sovietų karinei pramonei), atėjus kitiems laikams, praradę darbą, pradėjo kurti privačias firmas, dažniausia eksporto, nes „pažinojo“ Vakarus ir jų rinką... Buvo norima parduoti gyvačių nuodus, visokius metalus, dar nenušautų Sibiro žvėrelių kailius, menininkės kekšės - šokėjas ir t.t. Aišku, ir iš tų frankfurtiškųjų, kurie Lietuvoje steigė bankus, rūpinosi neskausmingų abortų klinikų steigimu, nieko neišėjo. Vieni slapstosi Rusijoje ar kitur, kiti maitinasi Lukiškėse...

Medikų buvimas Frankfurte Lietuvai buvo naudingiausias. Ne vieną iš jų viliojo garsios Vakarų klinikos, siūlydamos, lyginant su Lietuva, pasakiškus atlyginimus ir labai geras darbo sąlygas, bet jų įprastinis atsakymas būdavo: Kas rūpinsis tada Lietuvos ligoniais? Pažintys, ryšiai padeda pasirūpinti, kad jų vadovaujamose klinikose ligoniams nieko netrūktų, kad kiti gydytojai ir personalas dirbtų profesionaliai, kad medicinos studentai gautų gerą išsilavinimą. Apskritai, universitetų dėstytojai, ypač jaunieji, pragyvenantys iš privataus verslo, lieka dėstytojais universitete, kad ir valandininkais. Jiems yra aišku: prisidėdami savo finansinėm lėšom jie tikisi, kad nuo to Lietuvos mokymo ir mokslo lygis per daug nenukentės.

Kita, kiekvienoj visuomenėj kaip tarakonai nykstanti grupė žmonių, būtų karjeristai. Sovietmečiu jie bijodavo į artimą Vasario 16 gimnaziją nuvykti, jau nekalbant apie ten vykstantį kasmetinį Nepriklausomybės minėjimą. Geriau jiems švęsti liepos 21 dieną. Sunku buvo juos prikalbinti pasiskaityti *Metmenis*, *Akiračius* bei kitą išeivijos spaudą, jau nekalbant apie *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kroniką*.

Keista tik, kad maldaknygės buvo noriai imamos, neva senelei... Pasižiūri dabar, kad tie „seni pažįstami“, kurie patys bijojo ir kitiems draudė skaityti išeivijos leidinius, Lietuvoje vėl atėjus į valdžią komunistams, užima aukštas valstybines pareigas Lietuvos Respublikoje ir užsienyje... Jeigu, progai pasitaikius, jiems primeni praeitį, tai jie, aišku, to įvykio nebeprisimena, apšaukia tave šmeižiku.

Praeitų metų spalio mėnesio *Akiračių* numeryje rašiau tik apie kai kuriuos Frankfurto „sulietuvėjimo“ aspektus. Ne vienam čia gyvenančiam lietuviui beskaitant straipsnį biro ašaros... O tame straipsnyje buvo tik maža dalelė tų „nuotykių“ aprašyta. O kad tų lietuvių „nabagų“ skaičius Frankfurte pradės mažėti, ėmė nebetikėti nuo praėjusių Kalėdų, kai sužlugo Lietuvoje keli bankai. Pavasarėjant bent kokio darbo Frankfurte ieškančių akivaizdžiai padaugėjo.

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, į Frankfurtą su ar be stipendijų atvyko gana daug studentų siekti magistro ar daktaro laipsnio, o muzikos bei dailės akademijose – „Meisterschüler“ titulo. Nors ir keista, beveik visi baigę studijas grįžta į Lietuvą, kartais ir su gyvenimo drauge vokiete, kuri, aišku, išmokusi lietuvių kalbą, kartu pritraukia kitas. Kaip jie pasakoja, iš pradžių, Lietuvoje siaubas apima, bet labai greitai įsitraukia į Lietuvos visuomeninį ir profesinį gyvenimą. Jų skaičius dar mažas, bet jie, ne kaip soviet-

mečio frankfurtiškiai retkarčiais susitinka Ritos Daputės lietuviškoje svetainėje. Tikriausia, tai branduolys žmonių, kurie nemažai prisidės, Lietuvai ruošiantis tapti Europos Sąjungos nare...

Kita grupė, kuri susiformavo sovietmečiui pasibaigus, – verslininkai, peržengę taip vadinamą „farsofčikų“ ribas, mažiau ar daugiau susiję su Frankfurto. Nelengva jiems buvo įsitvirtinti rinkoje ir dabar jie dar netvirtai stovi ant kojų. Jau jie atsikratė lietuviškos „mafijos“ paslaugų, sustabdė darbuotojų vagystes firmoje, išsiugdė ir dar ugdo dirbti mėgstančius žmones, bet dar neatsikratė „valstybinio reketo“. Dažnai girdi iš jų palyginimą, kad dabartinė Lietuvos valdžia su privačiais verslininkais elgiasi kaip komunistai po karo su ūkininkais, kuriuos vertė „savanoriškai“ įstoti į kolchozus, vis didindami duoklių normas, mažindami galvijų skaičių ir dirbamos žemės plotą. Jeigu kas tam spaudimui nepasiduodavo, būdavo išvežtas į Sibirą. Dabar Lukiškės tapo jų kolegų „susivienijimo“ vieta.

Todėl ir nesistebim tuo, kas vyksta su lietuvišku jaunimu Frankfurte. Problemos yra „naminės“, gal ir paskutiniai per dešimtmečius įsitvirtinusio komunistinio polit ekonominio galvavimo pasispardymai...

Lietuva turėjo „frankfurtiškę“ premjerę, kuri kaip niekas kitas atspindėjo tam tikrą Lietuvos istorijos laikotarpį. Sekantis Lietuvos prezidentas turėtų būti irgi „frankfurtiškis“, nes jo kandidatūra jau pusiau slapta ruošiamą...

Romas Šileris

PADORUMO...

(atkelta iš 1-mo psl.)

JAV verslininkas, kuris dabar sėdi kalėjime.

Galima Valdo Adamkaus politiniams tikslams pritarti, galima su juo nesutikti, galima net jam oponuoti. Pagaliau gali jis kaip žmogus kai kam nepatikti. Bet sugretinti jį su kalėjime sėdinčiu vagim – to jau, gerbiameji, per daug! Kažkur visgi egzistuoja padorumo riba. Šiuo atveju Ardys, Narušienė, Maciūnas, Rugienienė ir Skučas šią ribą peržengė. Valdas Adamkus to tikrai nenusipelnė.

Bendruomenės vadai bando Adamkų šmeižti, neva jis nedalyvaujas Amerikos lietuvių organizacijoje veikloje. Atsiverskime *Lietuvių enciklopediją* (XXXVI tomą, psl. 13). Apie Adamkų ten rašoma:

1956 suorganizavo ir paruošė JAV lietuvių jaunimo petiją, prašant JAV vyriausybę pagalbėti Sibire ištremtiems lietuviams. Surinkus 40,000 parašų, jo vadovaujama delegacija įteikė petiją viceprezidentui R. M. Nixon. 1958 vadovavo JAV lietuvių jaunimo delegacijai, kuri Vasario 16 proga įteikė Jungtinių Tautų generaliniam sekretoriui memorandumą Lietuvos laisvės reikalui. 1962 narys JAV lietuvių delegacijos, kuri prezidentui Kennedy įteikė memorandumą Vasario 16 proga. II ir III JAV LB tarybos narys. ALT'o narys. JAV LB centro v-bos v. pr. m. Lituanus fundacijos pirm.

Ne menkesni V. Adamkaus nuopelnai Lietuvai. Dažnai joje lankydamasis, jis ne tik dalindavosi savo patirtimi su tenyškščiais gamtosaugininkais, bet ir paskatindavo juos premijomis, padėdavo kompiuteriais, literatūra, ekologiniais instrumentais, parū-

pindavo tenyškščiams specialistams stažuotes JAV-se. Šiuo požiūriu Adamkui nei iš tolo neprilygsta tie, kurie iš jo šaipėsi minėto Lietuvos dienraščio redakcijoje.

Norėtume palyginti dabartinių JAV LB vadų visuomeninės veiklos santrauką su V. Adamkaus. Mūsų nuomone, ji būtų kur kas kuklesnė.

Į Vilnių atvykę JAV LB derybininkai Valdo Adamkaus veiklos tiek JAV lietuvių bendruomenėje, tiek ir kitose išeivijos lietuviškose organizacijose, arba nežino, arba nenori žinoti. Tokie bendruomenės vadai mums primena XIX amžiaus viduryje JAV egzistavusį „Know - Nothing“ (lietuviškai „Nieko nežinančiųjų“) judėjimą. Tai žmonės, kurie nieko nežinojo ir nieko nenorėjo žinoti. Lietuvoje tokius vadina mankurtais.

Valdas Adamkus jokių būdu nėra vienintelis, kurio vardą su dėkingumu mini Lietuva ir kuriuo pagrįstai gali didžiuotis išeivija. Ateina Lietuvai į talką išeivijos mokytojai, organizuojami kursai. Savo valią padeda įsivesti finansų specialistai. Profesoriai vyksta ten skaityti paskaitų. Savo vakarietiška patirtimi su kolegomis Lietuvoje dalijasi verslininkai, prekybininkai, inžinieriai... Ir daugelis kitų. Vilniun atvykę Bendruomenės derybininkai Adamkų tesugebėjo sugretinti tik su ... už sukčiavimą kalėjime bausmę atliekančiu vagim.

Prieš porą dešimtmečių čionykštės Bendruomenės priekyje greta tokių didelės tolerancijos asmenybių, kaip Juozas Bačiūnas ir Stasys Barzdukas, stovėjo ir bendrai dirbo Valdas Adamkus. Ar galėjo tuomet kas nors įsivaizduoti, jog ateis diena, kai ta pati JAV Lietuvių Bendruomenė nusiris iki šitokio lygio?

Gėda!

Akiračių red.

Noriu pasiūlyti pokalbį su Lietuvos Moterimi. Lietuvos Metų Moters titulas jai buvo suteiktas 1994 metais. Šiuo bankinės - ekonominės Lietuvos politikos griuvimo laikotarpiu jis gali būti svarbus vienu požiūriu – jis padeda atsekti kelią į griūtį. Prieš šią moterį dreba lietuviški valdžios ir finansų magnatai; vieni susitikę nesisveikina, kiti – mandagiai lenkiasi, tretį apsimeta nematę, su ketvirtais tenka susitikti teismo salėje. Ta moteris – viena ryškiausių Lietuvos ryto žurnalisčių Bronė Vainauskienė. Turbūt Amerikos lietuviai labiau ją žino ne pagal pavardę, o pagal jos aštrią žurnalistinę plunksną „sujudintus vandenius“. Nešvari Lietuvos banko valdytojo Baldišio nekokybiškų litų istorija sufabrikuota 20 mln. litų vagystės byla kitam Liet. banko valdytojui Visokavičiui; kitų bankų valdytojų sau pasiskirti atlyginimai, skaičiuojami šimtais tūkst. dolerių per mėnesį; „užkabinti“ įvairių lygmenų mafijų vadeivos – tai tik nedidelė dalis jos paskutiniųjų metų žurnalistinių temų. Bronė savo redakcijai laimėjo apie 40 bylų, bet po to teko ilgokai pagulėti ligoninėje, – nervų karai kainuoja sveikatą, kai „lietuviškoji aukštuomenė“ imasi ginti savo garbę ir orumą, ypač tuomet, kai tų dorybių neužuosi nė kvapo. Žurnalistės tyrimų tikslas – iš anksto perspėti visuomenę, kad negalima šitaip elgtis, kad taip tvarkoma valstybė rieda tiesiai į žlugimą... Tiesą sakant, taip ir atsitiko...

Kalbėtasi praėjusių metų rugpjūčio pabaigoje – Rima Marija Girnius.
Boston, Mass.

Rima Marija Girnius: Brone, Tu pasirinkai tokį žvėriškai sunkų kelią – tyrinėjančią žurnalistiką. Kas Tave paskatino?

Bronė Vainauskienė: Anksčiau buvo toks istorinis momentas, kuomet prasidėjo kažkas nauja, ko iki tol nėra buvę – gyvenimas, kuriame žmonės jau ėmė rinktis savo kelią, kur galėjo realizuoti savo sąžinę, – taip, kaip jie buvo ją suformavę. Į gyvenimą atėjo naujovė – „rinkos ekonomika“. Teisingiau, į gyvenimą atėjo tik jos pavadinimas, o kas ji yra per daiktas, niekas gerai nežinojo, ir iš tikrųjų darė, ką norėjo. Nuo planinės ekonomikos tai skyrėsi iš esmės, nes, esant planinei ekonomikai, niekas negalėjo labai „pasisklaidyti“ – tik truputį nugnybti kokių lėšų. Tačiau tuomet mes neturėjome jokių stulbinančių ekonominių temų. Aš kartais „stagnacijos“ metais sugebėdavau rasti sau temų, domėdamasi vartotojų problemis.

Vėliau, Sąjūdžio laikais, į paviršių kilo įvairiausių ekonominės idėjų, už kurių aš kabinausi. Pasakui prasidėjo visiškas chaosas: plano nebėra, apskaitos nebėra. Prasidėjo neregėtas vogimas. Visi vogė ką galėjo. Žurnalistams atsirado kur „žvejoti“...

Pirmoji mano tema buvo litų gamybos finansavimas, o paskui jau ir pačių litų kokybė. Nesakyčiau, kad tai buvo ypatingai sunki tematika. Sunki ji buvo tik todėl, kad mes toje srityje neturėjome išsilavinimo, pasiruošimo. Bet tokia jau yra tyrinėjančioji žurnalistika, reikalaujanti ir logiško mąstymo, ir ... sėkmės. Panašiai, kaip lošime.

Ne viskas pradžioje mano rašiniuose buvo šimtu procentų teisinga. Prisidėjo dar ir įvairiausi politiniai žaidimai. Ir dalis mano gaunamos informacijos tuo metu nebuvo tiksli. Tačiau manau, kad tos mano klaidos atsipirko, nes jeigu nebūčiau kažkiek rizikavusi, litų istoriją vargu ar būtų kas nors atpainiojęs, nes – mano dabartiniu supratimu, o taip pat ir sprendžiant iš archyvų – čia buvo įsivėlę ne vienos valstybės interesai...

POKALBIS SU BRONE VAINAUSKIENE

KAI LOVIS (BANKAS) PO RANKA...

R.M.G.: ... sužlugdyti lietuviškus litus?

B.V.: ... ir paslėpti informaciją. Sužlugdyti, mano supratimu, norėjo Imperija, kuri dar tikėjosi išlaikyti savo rankose paskutinį svėrą – pinigus.

R.M.G.: Rusiškų rublius?

B.V.: Taip, rublius. O ir kitos valstybės pajuto ar gal tik užuodė „laukinę rinką“, kurioje nesitikėjo rasti kokių nors ypatingų barjerų prastai produkcijai. Taip ir atsitiko su Amerikos bendrove, kuri pradžioje labai gudriai įsitrynė, daug nuolaidų darė, kol galų gale visas tas nuolaidas „suvalgė“ – „suvalgė“ litų kokybės sąskaita. Kiekybė vienu metu buvo labai rimtai apribota ir mažiau pagaminti nebebuvo galima. Vakarai, ypač kai kurie jų magnatai, į mus žiūrėjo kaip į kokią Afrikos aborigenų šalį, kur lengvai galima užsidirbti daug pinigų, ir kurioje niekada niekas neišaiškės. Būtume ir turėję tokius aborigeniškus pinigus, jeigu nebūtų atsiradę žmonių, neleidusių šios istorijos nutylėti. Aš ir pati nežinau, iš kur savyje radau tiek atkaklumo, kai tiek masinės informacijos priemonių buvo suorganizuota prieš ...

R.M.G.: Prieš Tave?

B.V.: Taip. Visa Valstybinė televizija, Radijo valstybiniai kanalai. Ir dar Lietuvos Banko didelė ir kiaura piniginė, iš kurios, kaip vėliau paaiškėjo, galima buvo papirkinėti leidinius. Ypač didelės, milijoninės sumos buvo atiduotos *Vakarinėms naujienoms*.

R.M.G.: Kad rašytų prieš, t. y., kad su litų gamyba viskas tvarkoje?

B.V.: Taip.

R.M.G.: Kaip Tu manai, kas mūsųose buvo suinteresuoti klimpti į tą juodą istoriją, kuriant savus pinigus? Kodėl sava valiuta turėjo prasidėti nešvariai?

B.V.: Nežinau. Žinau tik, kad tai prasidėjo dar prieš man susidomint tais reikalais. Taip ir liko neišaiškinti ekonomistų, ypač iš Finansų ir kredito katedros Universitete, apsimetusiu naujos valstybės kūrėjais, tikslai. Ką jie iš tikrųjų buvo sugalvoję, tik pats Dievas nežino. Bet pasekmės būtų buvę baisios – litą pavertusios šiukšlės. Juk buvo suplanuota keisti rublį į litą vienas prie vieno. Aš tai žinojau, o vėliau ir pats Baldišis prisipažino. Todėl ir buvo užsakytas toks kiekis tų blogųjų litų, to šlamšto. Ir daroma tai buvo per tarpinį variantą, per talonus. Ir talonai buvo įvesti slapta, nepasitarus su Seimu. O socialdemokratų frakcija – kažkokia totalinių kenkėjų grupuotė (kitaip aš jų negaliu pavadinti) būtų sutvarkę taip, kad litui nebūtų buvę galima suteikti realios vertės. Netgi jau LDDP atėjus į valdžią, Lietuvos banko tuometinis pirmininkas Baldišis ir vienas iš socialdemokratų lyderių Rudys buvo atėję į LDDP būstinę derėtis, kad litas apskritai nebūtų įvestas. Jie tvirtino, kad talonas jau yra tas tikrasis lietuviškas pinigas, kuriuo mes ir galime naudotis.

Aš buvau tikrai apstulbusi, matydama, kokios

galingos jėgos stengėsi, kad litai būtų menkavertis pinigas, kad jų kokybė būtų prasta. Jos gynė Baldišį, kuris tvirtino, kad litų kokybė kuo puikiau. Net ir po to, kai buvo atlikta ekspertizė, aš dažnai likdavau kvailio vietoje. Parašau, ir žiūrėk: iš vienos tribūnos Baldišis, iš kitos – Uosis, Terleckas, visa Terleckyno giminė, aiškina: „Štai ta papirkta žurnalistė, jinai tą ir tą, ir kitą – nesąmonių prirašė. Kliuvo ne tik man. Net ir JAV Lietuvių bendruomenės pirmininkė Narušienė, kuri tikrai iš idėjos dirbo, nereikalaudama atlyginimo, ir ta buvo išdergta, berods *Tiesoje*. *Tiesoje* ir Kęstučiui Linikui kliuvo, kad jis – tik „dažų maišytojas“...

Norint šitokią kampaniją suorganizuoti, reikėjo turėti labai daug įtakos ir pinigų. Atrodo, lyg visas pasaulis buvo sukeltas prieš tuos, kurie norėjo litus sutvarkyti. Net LDDP, turėdama Seime daugumą, baiminosi, kad su litais jiems nepavyks nieko padaryti. O jeigu būtų buvusi kokia koalicinė vyriausybė ir Seime niekas neturėtų daugumos, būtų buvę „kaput“: mes, ko gero, būtume iki šiol naudoję talonais. O talonai jau anuomet buvo falsifikuojami saujomis. Juos maišais kažkas atveždavo iš Kaukazo.

Mes, aišku, neturime kokio tiesioginio įrodymo, kad su litais būtų darę tą patį, bet jau talonai parodė, kad yra kažkokia užsieninė invazija, kad tas dalykas daromas ne šiaip sau. Estijoje, pavyzdžiui, nebuvo kronų falsifikavimo. Jie net neturėjo tarpinių pinigų, o iš karto įsivedė kronas su apsauginėmis priemonėmis. Kita vertus, ir estai buvo įklimpę su ta JAV bendrove, kuri gamino litus.

R.M.G.: Jie „išlipo“ sausi, kiek aš prisimenu?

B.V.: Jie „išlipo“, bet tai kainavo karjerą tuometiniam Estijos banko pirmininkui. Jis buvo kaltinamas, kad iš vienos anglų firmos, kuri spausdino didelę dalį kronų, esą gavęs kyšį ir todėl pasirinkęs tą spaustuvię. Taigi, galima daryti išvadą, kad tai nėra vien bendrovės, kuriai buvo labai reikalingas užsakyamas iš Baltijos šalių, reikalas. Spręsdama iš užsilikusių dokumentų KGB archyvuose, manau, kad tai jie labai smarkiai sekė ir litų įvedimo procesą, ir litų gamybos lygį, ir Lietuvos banko (kaip ir kitų bankų) vadovus, jų kaitą.

R.M.G.: Ar „litų istorijoje“ jau sudėti visi taškai ant „i“, ar nuteisti tie, kurie turėtų būti nuteisti?

B.V.: Kai viskas išsipainioja, iškyla į paviršių ir atstatomas teisingumas, man visai nebesinori ką nors teisti. Žinau, kad žmogus, kuriam turėtų tekti didžiausia atsakomybė, dalis, tai antrasis Lietuvos banko pirmininkas V. Baldišis. Tačiau jis, kaip asmuo, netinkamas jokiai atsakomybei. Aš kažkada rašydama iškėliau tokį klausimą: „Ar mažas vaikas atsakingas už savo veiksmus? Ir jeigu mažas vaikas daro ne taip, kaip reikia, ar yra ne toj vietoj, kur turėtų būti, kas tuomet už tai atsakingas?“ Atsakingi tie žmonės, kurie jį rekomendavo ir už jį balsavo. Juk daug kartų jis paskelbė apie savo atsistatydinimą ir nė karto neatsistatydino. Todėl visa atsakomybė už tai priklauso Aukščiausiosios Tarybai. Seimas šią problemą išsprendė. Tuo tarpu Aukščiausioji Taryba – signatarai, padėję savo šventą parašą ant valstybės atkūrimo akto – jie atsakingi ir už tai, kad litai buvo

žlugdomi. Jų komisijos neteisingai nustatydamo lito padėtį. Man atrodo, kad jie turėjo ir asmeninių interesų, nes iki šiol nenustatyta, kiek paskolų signatarams yra išdavęs Lietuvos bankas. Ir kodėl jie tai darė?

Aš manau, kad socialdemokratai, kurie labai aiškiai, nesislėpdami ir nesivaržydami gynė Baldiškį bei jo tuometinę banko valdybą, tuos be galo piktybiškus žmones, yra labiausiai atsakingi. Nes jei žmogus nesugeba, negali pakelti atsakomybės naštos, tai kalti tie, kurie jį į tą postą palydėjo. Kalti socialdemokratai ir Universiteto Finansų ir kredito katedra, kuri tuo metu buvo įsipainiojusi į politiką arba persikėlusį dirbti į Lietuvos banką. Tačiau niekas jų neteisė ir niekas iš jų atsakomybės nepareikalavo...

R.M.G.: Sakei, kad savo redakcijos naudai laimėjai apie 40 bylų. Viena iš tokių bylų yra byla, sufabrikuota R. Visokavičiui, po Baldišiaus perėmusiam Lietuvos Banko vadovavimą. Ką tu apie šią bylą galėtum pasakyti?

B.V.: Tai labai mįslinga istorija. Manau, kad Visokavičius nuėjo nuo arenos dėl kelių priežasčių. Nors tai buvo visų trijų – Prezidento, Ministro pirmininko ir Lietuvos Banko pirmininko – sprendimas, ir Prezidentas, ir Premjeras tuo metu buvo išvažiavę iš Lietuvos, o apie lito įvedimą paskelbė R. Visokavičius. Ir kilo skandalas: kaip jis tai padarė, nepasitaręs su Seimu! Griausmas kilo ir dėl to, kad kartu su Visokavičiumi atėjusi jaunų žmonių valdyba labai greitai sutramdė infliaciją. To negalėjo pakęsti visos nelegalios valiutos keityklos. Tai palietė ir bankus, kurie, esant didžiulei talonų infliacijai, turėjo didelius pelnus. Kita vertus, vidaus gamintojams tai buvo labai nenaudinga, nes dėl valiutų skirtumo jie iki tol daug produkcijos išveždavo į užsienį. Dėl to sukilo pramonininkai.

Lietuvos bankas taip pat pradėjo peržiūrėti kitų bankų padėtį ir tokiu būdu užkabino „Tauro“ banką, t.y., Genadijų Konopliovą, kurio pinigais kvepia visoje Lietuvoje. Konopliovas labai daug pinigų skiria reklamai, žurnalistų finansavimui, kurie po to kuria jam palankius siužetus. Siužetus, kuriuos ekrane stebėdamas nebepali suprasti, ar pats esi beprotis, ar anie bepročiai, nes tai yra tokios panegirikos, tarsi būtų apie Staliną. Kažkokia nesveika apraiška...

Taigi, buvo paliestas „Tauro“ bankas, kuris tuomet buvo blogoje padėtyje – buvo ruošiamasi skelbti jo bankrotą. Be to, Lietuvos Banko valdyba neregistravo dar kelių bankų, kur buvo suplaukę čėčėnų pinigai. Vienas jų „Expres“ bankas, dabar jau bankrutavęs. Žodžiu, visur kvepėjo dideliais pinigais ir aferomis. Be to, buvo dar keli neprivatizuoti valstybiniai bankai: Žemės ūkio bankas, Taupomasis bankas, Valstybinis komercinis bankas. Visokavičiaus valdyba nusprendė juos privatizuoti labai civilizuotai. Tuo tarpu kontrolinius šių bankų paketus buvo numachių supirkti EBSU gruputė ir Visokavičius buvo jai labai neparankus. Tokiomis nelabai švarioms gruputėms šių bankų privatizavimas buvo ypač reikalingas, nes jos buvo prisipirkę bankrutuojančių įmonių, o pačios neturėjo pinigų. Vienintelė išeitis, kad nepaskęstų ir užsidirbtų pinigų – gauti kreditus.

R.M.G.: Užstatant šias bankrutuojančias įmones?

B.V.: Taip. Taip dabar ir vyksta. Taip veikia EBSV, taip veikia „Luokės“ gruputė. Bet pamažu pradeda byrėti šitokios struktūros. Štai, paskelbtas bankrotas Kauno „Holdingui“.

Šitokiu būdu buvo išviloti iš žmonių pinigai. Taip, galima sakyti, prasmego kreditai su valstybės garantijomis. Toks buvo lengvabūdių neva komersantų ar pramonės magnatų planas, kaip susikurti sau gerovę. Kaip bus su žmonėmis, jie nelabai mąsto. Kas jiems tie žmonės...

Taigi, dabar matome, dėl ko buvo fabrikuojama Lietuvos Banko valdytojo Visokavičiaus byla. Kad banke buvo kai kurios procedūros atliktos ne taip, kaip reikia, negaliu ginčyti, nors paskui ir buvo teisme įrodyta, kad ta pelno pervedimo tvarka buvo normali. Nebuvo normalus tik vienas dalykas: parama žemės ūkiui neturėjo eiti per Litimpex banką todėl, kad Visokavičius anksčiau jame buvo dirbęs. Reikėjo skelbti konkursą. Tačiau Litimpex bankas nieko iš to neuždirbo.

Visokavičiui bylą iškėlę teisininkai neturėjo jokio supratimo apie ekonomiką, tai kaltinimai buvo tokie absurdiški, kad buvo gėda viso to klausytis. Man gaila tų jaunų tardytojų, kurie buvo įpainioti į tokią bjaurią istoriją. Paskaičius kaltinimus, kad Visokavičius bandė pavogti 20 milijonų, atrodo, kad didesnio cirko Lietuvoje nebuvo įmanoma sugalvoti. Aš sėdėjau visuose teismo posėdžiuose, ir iš tikrųjų, visa tai buvo panašu į baisiausią farsą, kokį kada nors esu girdėjusi. Galima kalbėti apie etikos klausimą – kodėl vienam bankui buvo pavesta skirstyti tuos kreditus, ir dar tam, su kuriuo susijęs Lietuvos Banko valdytojas. Bet kalbėti apie bandymą pavogti 20 milijonų, kai pinigai buvo perkelti iš vieno banko balansinės sąskaitos į kito banko balansinę sąskaitą... Juk balansas – viešas daiktas. Jį gali patikrinti bet kas. Išeiti viešumon su šitokia absurdiška byla! Tai buvo tipiška politinė byla, kurią sukūrpė žmonės, kurių interesus jau anksčiau minėjau...

R.M.G.: Kaip Tau atrodo, ar nestovėjo už jų KGB?

B.V.: Taip. Tik ne už jų: KGB šiuo atveju buvo vykdytojai. Bent aš taip manau. Juk didžiulis rūmas intelektualų, labai gerai paruoštų žmonių buvo paleisti į pasaulį be jokio užsiėmimo; jų niekas nenorėjo priimti į darbą. Buvo tuomet tas baisusis „Voratinklis“ – visuomenėje didžiulė įtampa. Daugelis KGB darbuotojų liko be darbo, kai kurie dirbo krovikais geležinkelio stotyje. Ir tai žmonės su tokia kvalifikacija, buvę virš kitų žmonių, įpratę tvarkyti kitų žmonių likimus, klausytis pokalbių... Jie save laikė pusdieviais... O dabar – nieko neveikti, arba dirbti krovikais? Tai jie patys susirado sau darbo. Dabar išaiškėjo, kad „Luokės“ gruputė buvo nusamdžiusi didelę grupę KGB darbuotojų, kurie ... rinko informaciją. Jie mokėjo visokio meno: šantažo, provokacijų...

R.M.G.: Atrodo gresia naujas bankų skandalas. Bankų padėtis Lietuvoje kelia nerimą. Jiems patiems tai gal ir ramu, o kaip Tau atrodo?

B.V.: Komerciniai bankai ištis yra nekokioje padėtyje, bet taip yra seniai... Mano supratimu, taip buvo nuo jų įsisteigimo, nes bankininkai nežinojo, kas yra užstatas, kas yra komercinė rizika. Atrodė, va, pasiėmiau pinigų iš kitų, kiti – iš manęs, ir taip be jokios atsakomybės vienas kitam dalinome... O kad kada nors reikės su indėlininkais atsiskaityti, tuomet nebuvo galvojama. Pinigų buvo daug, oi kiek daug. Tekėjo nafta... Ir visokie bizniai: metalai, kontrabanda iš Rusijos į Vakarus... Pinigų buvo tikrai daug! Ir kokie būdavo sponsorai! Jiems nieko nereikšdavo

Bronė Vainauskienė

išmesti kokius 20 tūkst. dolerių, pavyzdžiui, „Miss“ konkursui.

R.M.G.: Bet tai buvo seniai...

B.V.: Prieš trejetą metų, sakyčiau. Ir bankai tada puikiai gyveno, ir talonai tada buvo kaip guminiai – kasdien pasitempdavo dar koku kilometru.

Praktiškai tokiu būdu buvo nuskurdintas paprastas žmogus. Skaičiai, kiek prarado vargšai žmonės, tikėkamiesi didelių procentų, stulbinantys. Visos santaupos „išlėkė į kaminą“, o teisingiau – buvo perdėtos į aferistų kišenes. Žmonės buvo reketuojami labai rafinuotais būdais: buvo mintyse suregistruoti tie, kurie daf turi butus, kurie yra vieniši, invalidai, senė ir t.t. Susikūrė sistema, kaip net šituos žmones visiškai nurengti. Daug pinigų iš bankų išnešė aferistai, kurie labai gražiai mokėjo bankininkams apsukti galvas. Bankininkai psichologiškai tam nebuvo pasiruošę...

Pirmoji „signalinė raketa“ apie aferistus kluvo vėl ant mano biednos galvos. Paskui paaiškėjo, kad jau daug stambesnių aferistų yra buvę, bet pirmasis toks spaudoje aprašytas atvejis, tai Vanda Buliškiėnė, paprasta kaimo moterėlė, buhalterė, bet ... jinai buvo saugumo žvalgybos skyriaus viršininko motina. Paaiškėjo, kad ir tas žvalgybos skyriaus viršininkas yra įsipainiojęs į motinos aferas...

R.M.G.: Čia jau Lietuvos saugumas?

B.V.: Taip, Lietuvos. Iš tikrųjų bankus smarkiai apšlavė stambieji aferistai.

R.M.G.: Bankai tuomet patys išsigando...

B.V.: Nes jau pradėjo įtarti nebesusilauksią savo didžiausių, milijoninių paskolų. Pradžioje dar buvo tendencija laukti: gal bus sužlugdo, gal ką... Mano rašinys paskatino pradėti ieškoti negrąžinamų skolų per teismą. Prasidėjus teismuose byloms, paaiškėjo, kiek buvo stambaus masto aferistų. Lietuvoje tokių,

(tęsinys sekančiame psl.)

KAI LOVIS...

(atkelta iš 9-to psl.)

kurie pasiskolino nuo 1 iki 10 milijonų dolerių ir jų negrąžino, yra mažiausia dešimt. O smulkesnius aferistus tai sunku ir suskaičiuoti... O kiek dar smulkių aferistų, kiek neoficialių firmų, ėmusių iš žmonių indėlius... Žodžiu, laisvoji rinka paprastai Lietuvoje piliečiams labai brangiai kainuoja. Tačiau liūdniausia giesmė bankininkystėje jau sugiedota. Ir bankų liks mažiau: vieni bankrutuos, kiti susijungs su stipresniais. Beje, dar Visokavičiaus laikais buvo iškeltas sumanymas bankus stambinti, pradėta reikalauti didinti jų rezervus.

Antra vertus, jei bankininkai bandys toliau eksperimentuoti su savo draugais ir pažįstamais ir išdavinės negrįžtančias paskolas, tai geruoju nesibaigs. Atėjo laikas, kai bankininkystė turi būti sąžininga. Juk jie nebuvo tokie naivūs, kad nesuprastų, kam atiduoda pinigus. Aferistai juk nebūtų galėję gauti tiek paskolų, jei dalis tų pinigų nebūtų nuplaukę ir į bankininkų kišenes. Jų sąžinės išbandymas kainavo žmonėms labai didelius pinigus. Dabar santaupų žmonės nebeturi. Nesąžiningumas dabar jau bus gyvybės ar mirties klausimas, valstybės išlikimo klausimas...

R.M.G.: Ar dabartinė bankų mokesčių politika taip pat nėra tempimas iš žmonių kišenės: bankai nusprendė susigrąžinti valstybei įmokėtus mokesčius ir todėl mokytojams buvo nemokami atlyginimai?

B.V.: Iki šiol bankai buvo biudžeto penėtojai, ypač kai buvo didelė infliacija. Jie nustatydavo labai didelę maržą, nuo kurios mokesčiai taip pat būdavo dideli. Dabar jau reikia dengti tas beviltiškas paskolas, nes bankai Lietuvoje visada veikė savo rizika, nebuvo indėlių draudimo. Indėlių draudimo politika dabar tik formuojama. Ir formuojama taip, kad dalį pelno leidžiama atidėti į rizikos fondus. Tačiau tie fondai kol kas yra labai maži ir jokios rizikos nedingia. Todėl Lietuvos Bankas mano, kad teks grąžinti nuo pat 1990 metų į biudžetą sumokėtus pelno mokesčius. Neaišku, kaip biudžetas galės pakelti tokią našą. Kita vertus, ir bankai be pakankamo rizikos kapitalo nebegalės egzistuoti. Kaip valstybė išsisuks iš tos padėties, aš nežinau, nes valstybės biudžetas ir taip yra skylėtas, su dideliu deficitu.

M.G.: Bet ar teisiškai leistina susigrąžinti įmokėtus mokesčius? Juk tokiu atveju ir piliečiai turėtų galėti susigrąžinti?

B.V.: Tai ir yra valstybinės politikos dalis. Jei bankai nesugebės patys lėšų sukaupti, reikės valstybei ką nors daryti, nes be bankų valstybė juk negalės gyvuoti. Tad ką daryti? Indėlininkai jau gavo savo nuošimčius, bankininkams išmokėti atlyginimai ir premijos, visa tai jau praeitis. Tie pinigai jiems nepriklausytų, jeigu būtų iš karto atskaičiuoti į rizikos fondą. Dabar pelno nebėra, taigi nėra ir įplaukų į rizikos fondą. Todėl valstybei ir kyla filosofinis klausimas, kaip dabar pasielgti? Jei valstybė bankus dings iš biudžeto, tai išeitų, kad žmonės, kurie neturi jokių indėlių, savo mokesčiais sušelpų tuos, kurie indėlius laikė bankuose.

R.M.G.: O kaip suprasti tuos tiesiog neišsivaizduojamus bankininkų atlyginimus – po 120 tūkst. dolerių per mėnesį. Gal ir daugiau...

B.V.: Daugiau tai nėra. Manau, kad tai patys... na, ... nekukliausi atlyginimai. Bet bankininkai visada uždirbo labai daug. Ir manau, kad už tai turime „dėkoti“ signatarų Aukščiausiąjai Tarybai, kuri laikė Lietuvos Banko valdybą, visiškai nepajėgiančią bankui vadovauti. Didelę įtaką jai darė visokios politinės grupuotės. Tuo tarpu bankininkystę Lietuvoje buvo galima puikiai sutvarkyti, nes iš užsienio buvo atvažiavę keletas rimtų bankininkų. Reikėjo tik valingo ir logiškai mąstančio Lietuvos Banko valdytojo, kuris visas tas jėgas ir išmintį akumuliuotų. Pažiūrėkime, kas atsitiko tik per kelis mėnesius: atėjo jauni žmonės, kuriems vadovavo Visokavičius, ir viskas pradėjo judėti... Tai ar to negalima buvo anksčiau padaryti? Deja... Ir dėl to, manau, kalti kai kurie politikai...

1993 metais, kai trumpai dirbo Visokavičiaus valdyba, buvo atkariauta 3 mil. dolerių už sugadintus litus. Buvo ir kontraktas su US Banknote Corporation pasirašytas. Ant jo Prezidento, Premjero ir tuometinio Liet. Banko valdytojo Visokavičiaus parašai. Bet Visokavičius „nušluojamas“, ateina jo vieton Ratkevičius ir iki šiol nesugeba atgauti tų pinigų, nors kontraktas pasirašytas. Tai galime įsivaizduoti, kokius turime bankininkus...

Daug ką lemia asmenybės. Bet bankininkystėje asmenybės tiesiog šluotomis iššluojamos. Dar vienu metu galėjo patarėju dirbti Kęstutis Linikas; Vytas Dudėnas buvo Investicijų banke ir Valstybinėje garantų komisijoje. Galėjome sudaryti tikrai puikų būrį lietuvių kilmės žmonių, dirbusių bankininkais užsienyje, mokančių lietuviškai... Argentinos Centrinio banko filiale dirbusi Eva Valantinaitė, gera bankininkystės specialistė, atvažiavo į Lietuvą padirbėti. Bet ir ji neišsilaikė, net Komerciniame banke.

R.M.G.: Kokią matai ateities perspektyvą Lietuvos politikai?

B.V.: Nematau, kad dabartiniai politikai rimtai žiūrėtų į savo darbą. Daug kas ateina tik vildamiesi, kad yra dar likęs neišdalintas koks valdiškas kąsnis. Yra gana daug ir labai pretenzingų žmonių, labai rimtai kalbančių apie idėją, kol galų gale ateina ką nors pasiimti ir išsinešti. Nelabai pasitikiu žmonėmis, garsiai kalbančiais apie patriotizmą. Manychiau, gal atsirastų kas nors iš dabartinių keturiasdešimtmečių, kurie užsidirbo pinigų su pirmąja komersantų banga; gal iškils iš tų gana turtingų žmonių koks nors sluoksnis; gal dalis ir visai ne „juodai“ užsidirbo pinigų – gal šitie suformuos kokią politinę platformą... Jeigu į prezidento rinkimus eis Valdas Adamkus, ir jeigu jis nesusidės su jokia politine grupuote, jis turės burti apie save žmones, mąstančius vakarietiškai. Jeigu jis sugebės kaip asmenybė tai padaryti... Yra daug žmonių, labai nusivylusių tuo, kas dabar yra. Jie yra labai vakarietiško mąstymo. Jie galėtų glaustis prie Adamkaus kol kas neegzistuojančios partijos. Kito kio kelio aš nematau...

Jeigu a.a. S. Lozoraitis būtų galėjęs dar kažkiek gyventi ir būti politikoj, jis Lietuvoje būtų suradęs pakankamai sąžiningų žmonių, kurie būtų galėję prie jo glaustis. Jis tikrai būtų subūręs kažką naujo, nes tokio žmogaus Lietuvos politikoje iki šiol nebuvo. Sakykime, aš niekada nenorėčiau mesti savo profesijos dėl politikos, bet jeigu p. Lozoraitis būtų likęs Lietuvoje, ir būtų likęs politikoje, ir jeigu jam būtų reikėję kokių nors mano paslaugų, aš tikriausiai būčiau palikusi savo darbą ir ėjusi dirbti kad ir visai paprastą darbą. Nes yra toks asmenybių badas Lietuvoje, kad net žmonės, savyje turintys kažką kilnaus,

nebeturi prie ko glaustis... Nematau Lietuvoje žmogaus, turinčio tokios vidinės traukos, kokią turėjo Stasys Lozoraitis...

R.M.G.: Dėkui už pokalbį.

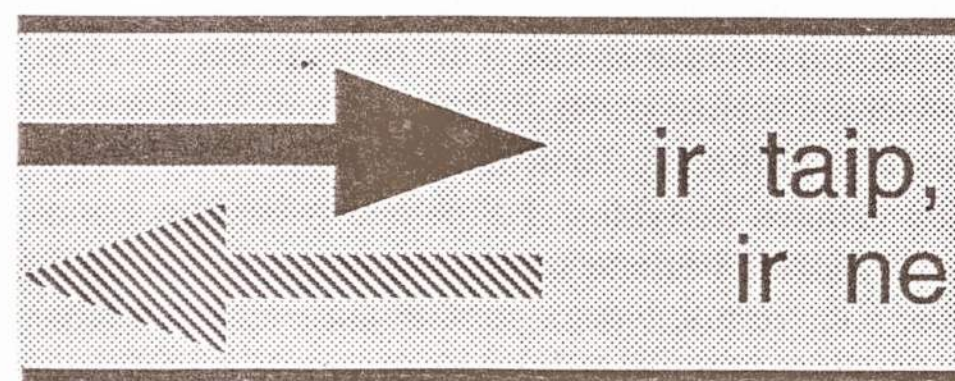
NIŪRUS KOMENTARAS

Ekonominis Lietuvos gyvenimas man jau senokai primena Remarko „Juodąjį obeliską“, ant kurio laikas nuo laiko koks valdžios vyras ima ir nusišlapina... O kadangi juo toliau, juo tokių... drąsių valdžios vyrų randasi daugiau, tai tas gyvenimas galiausiai nugrimzdo į šlapimo liūną... Aš esu optimistė. Noriu tikėti, kad atsirastų Dieviškoji Ranka, kuri panorės švystelti jam gelbėjimosi ratą... Tik kažin kiek po to dar reikės Dieviškojo Lietaus, kad tas gyvenimas aplinkinėms valstybėms nebeatsiduotų lietuviškų valdžios vyrų šlapimu...

O jeigu rimtai: gyvename vieną kartą, – ar nebaisu prisidėti prie savo taip neseniai išsilaisvinusios valstybės griovimo? Kaip gi paskui reikės pažiūrėti į akis Amžinybei?!

Rima Marija Girmius

Bostonas.

APIE PARAMĄ IŠ SVETUR

Triukšmas, kurį sukėlė Zenono Butkaus straipsnis apie paramą iš svetur, nebuvo netikėtas nei pačiam straipsnio autoriui, nei mūsų visuomenei. Kad Sovietų Sąjunga rėmė komunistinius ir parakomunistinius sąjūdžius, visi žinojo, bet kad ji švaistė dolerius opozicinei tautininkų spaudai palaikyti, tikrai galėjo tapti nemaža sensacija, kurios autorius ir tikėjosi. Tie, kurie kaltinami kolaboravimu su sovietais, gali pasiguosti: žiūrėkit, ir tautininkai kolaboravo. Tautininkų partija oficialiai reiškė protestą dėl to straipsnio paskelbimo ir bandė net ginčyti patį dolerinės paramos faktą. Jų ginti stoji ir Varpo redaktorius Antanas Kučys, savo žurnale paskelbdamas ilgą straipsnį šiuo klausimu (1995 m., nr. 30). Jis ypač nesutinka su tikrai keista Z. Butkaus prielaida, kad tie doleriai iš anų laikų galėjo paveikti tautininkų nusistatymą nesipriešinti ginklų Raud. armijai 1940 m. Teisingai A. Kučys tvirtina, kad prez. Antanas Smetona buvo kaip tik karščiausias šalininkas ginkluoto pasipriešinimo, o nesipriešinimo politikai vadovavo krikdemų vicepremieras Kazys Bizauskas. A. Kučys dar galėjo pridurti, kad tas pats Bizauskas tame pačiame vyriausybės posėdyje prezidentūroje „šūdinio“ Lietuvos generolus, kad jie nepasinaudoję proga ir nenuvertę A. Smetonos. Taip tvirtina tame posėdyje dalyvavęs gen. A. Musteikis. Aišku, A. Kučys nepamiršta priminti, kad be reikalo 1926 m. gruodžio 17 d. perversmininkai šaukė, kad Lietuvai grėsė komunistinis pavojus.

Z. Butkaus straipsnis Kultūros baruose (1995 m., nr. 8-9) vadinasi „Jei opozicija gauna paramą iš svetur“. Pabraukiame žodžius „iš svetur“. Jeigu ta pati tautininkų spauda būtų gavusi dolerių iš Amerikos,

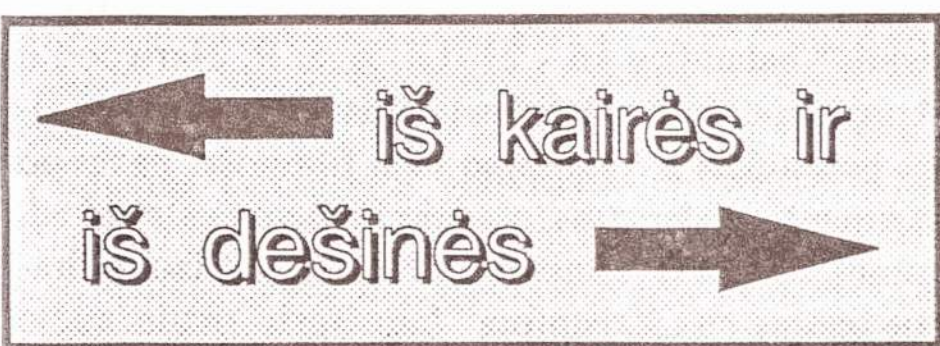
niekam tikrai galvos neskaudėtų, kaip niekam neskauda galvos, kad ir dabar kai kurie Lietuvos laikraščiai laikosi tik ant svetimų dolerių.

Istorija labai gerai žino vieną tarptautinių santykių principą, kurį gražiai nusakė britų valstybininkas Palmerstonas (1784-1865): tarp valstybių nėra nei amžinų draugų, nei amžinų priešų, o tik amžini interesai. Liudvikas XIV tiesiog mokėdavo kai kuriems Lietuvos ir Lenkijos didikams algas, kad patrauktų Respublikos politiką į savo pusę ir kad sekančiu karaliumi išsirinktų prancūzą, arba palankų Prancūzijai karalių. Tarp kita ko, toks jo algautojas buvo Jonas Sobieskis, kuriam ta Liudviko XIV alga visiškai nesutrukdė būti išrinktam Lenkijos - Lietuvos karaliumi. Taip buvo per amžius, taip yra ir šiandien. JAV kasmet oficialiai išmoka milijardus dolerių savo įtakai pasaulyje išlaikyti.

Viskas apsisvertė aukštyn kojomis Stalinui Rusijoje, ir Hitleriui Vokietijoje atėjus į valdžią. Nėra abejonės, kad jos abi siekė pasaulinio viešpatavimo, kurį gerai nusakė Chruščiovas, kalbėdamas apie JAV palaidojimą. Bet kažkaip Vakarai, iš karto patikėdami Hitlerio pavojumi, ilgai nenorėjo tikėti Sovietinės Rusijos grėsme. Mums Sovietų Sąjunga tapo „pikto imperija“ jau 1940 m., tuo tarpu Vakarams reikėjo laukti ligi prezidento Reagano laikų, kad ji tokia pavirstų.

Tačiau turbūt beveik niekas, išskyrus rusus emigrantus, nelaikė Sovietų Sąjungos pikto imperija 1922-26 m. Su ja Lietuva buvo sudariusi labai palankią 1920 m. sutartį. Sovietų Sąjungos parama ypač buvo svarbi ir naudinga, lenkams okupavus rytinę Lietuvą su Vilniumi. Labai mažai kas Vakaruose tada palaikė Lietuvos pusę. Užtat visiškai nenuostabu, kad ano meto tautininkų spauda palankiai atsiliėpdavo apie Sovietų Sąjungą. Tą ji būtų dariusi ir be tų sovietinių dolerių. Žinoma, tas Tautininkų valdžiai nesutrukdė po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo žiauriai susidoroti su 4 komunarais ir bausti ligi 8 m. kalėjimo už priklausymą komunistų partijai arba platinimą komunistinės literatūros.

Vincas Trumpa

VIDURIO PARTIJOS IR SEIMO RINKIMAI

Šiuo metu (t.y., balandžio pradžioje) vidurio partijų perspektyvos Lietuvos Seimo rinkimuose dar nėra labai aiškios. Bet ne vien tik perspektyvos yra neaiškios. Pirmiausia, sunku susigaudyti, kas tos vidurio partijos. Centro ir Liberalų sąjungos, atrodo, būtų logiški kandidatai į šią kategoriją. Tačiau į kovo mėnesį įvykusius vidurio partijų pasitarimus liberalai nebuvo pakviesti. Tuo tarpu tautininkai, demokratai ir tremtiniai/politiniai kaliniai juose dalyvavo. Šios grupės tiek savo programomis, tiek politiniu temperamentu galėtų būti priskiriamos dešiniams. Tokiomis jos dažniausia ir laikomos Lietuvoje bei užsienyje. Kiti galimi kandidatai, kurie arba nebuvo į pasitarimus pakviesti, arba patys juose dalyvauti nenorėjo, yra Tautos Pažangos, Moterų, Valstiečių ir Ūkio partijos. Čia irgi būtų galima pasiginčyti, kam

šios partijos yra artimiausios: viduriui, kairei, ar net dešinei.

Antra, iš spaudos susidarė įspūdis, jog tarp pasitarimuose dalyvavusių grupių nebuvo vieningos nuomonės ar jos visos tikrai tinka būti politinio vidurio nariais. Padėtis dar labiau susikomplicavo, kai paaiškėjo, jog Centro sąjungos vadovų tarpe egzistuoja aštrūs nuomonių skirtumai dėl šios partijos rinkiminės strategijos: artimai kooperuoti su kitomis partijomis ar į rinkimus atskirai eiti.

Taigi, dar aiškiai neapibrėžtame viduryje yra daug neišspręstų problemų, o Seimo rinkimai jau visai netoli. Neseniai Lietuvoje pasklido gandas, jog LDDP ir didžiosios dešiniųjų partijos slapta susitarė pakeisti rinkiminį įstatymą, pakeliant kvalifikacinį barjerą nuo keturių iki septynių procentų. Kiek tame gande buvo teisybės, sunku pasakyti, bet abi pusės jį tuoj kategoriškai paneigė. Daug kas galvoja, kad septynių procentų barjeras didžiosioms partijoms padėtų išlaikyti Lietuvos politinio gyvenimo dominavimą. Bet jei ši įstatymo pataisa paskatintų ideologiškai artimų mažųjų partijų konsolidaciją, tai rezultatai galėtų būti visai kitoki, negu didžiosios partijos pageidautų.

Idealoje situacijoje Centro ir Liberalų sąjungos susijungtų ir sukurtų vieną liberalios pakraipos partiją. Centristų socialinis ir Liberalų klasikinės liberalizmai vienas kitą papildytų, sukurdami modernią programą, kuri pabrėžtų individualios iniciatyvos naudingumą ir socialinės atsakomybės reikalingumą. Taip pat svarbi būtų šių partijų nuosauki ir pragmatiška pažiūra į krašto vidaus ir užsienio politiką, pagrįsta šiandieninių problemų sprendimo reikalavimais, o ne nostalgija ar neracionalia neapykanta praeičiai.

Tačiau partijos susideda ne tik iš programų, bet ir iš organizacinių struktūrų ir jas administruojančių žmonių. Liberalai savo organizaciją įkūrė 1990, centristai – 1992 metais. Abi partijos aktyviai dalyvavo Seimo ir savivaldybių rinkimuose. Pasiiekti rezultatai nebuvo įspūdingi, tačiau jų organizacinė veikla išsiplėtė ir nusistovėjo. Po Seimo rinkimų buvo daug kalbama apie kooperaciją ir eventualų šių partijų susijungimą, bet iš to nieko neišėjo. Ilgainiui visos partijos išvysto organizacinius bei asmeninius interesus ir todėl atsisakyti vadovaujančių pozicijų „savos“ organizacijos, programos, ir t.t., darosi vis sunkiau.

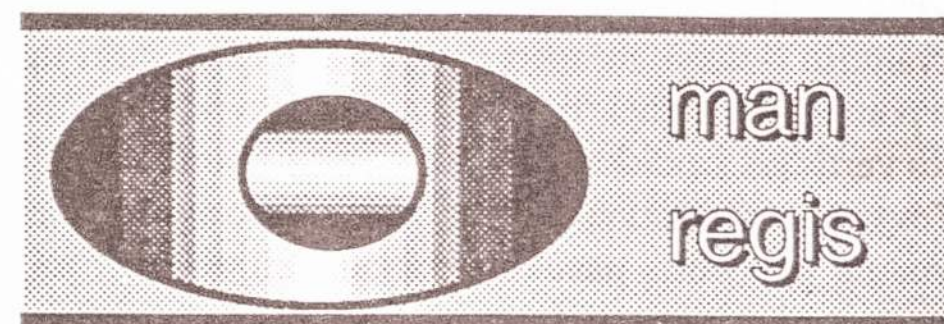
Centro sąjunga dar nėra galutinai nutarusi, ar į rinkimus eiti atskiru kandidatų sąrašu, ar siekti kooperacijos su kitomis partijomis, nors vienas iš jos vadovų, Egidijus Bičkauskas, jau yra spaudai pareiškęs, jog bus atskiras kandidatų sąrašas. Liberalai, įsitikinę, jog centristų vadovybė nėra suinteresuota jokių prasmingu bendradarbiavimu, taip pat nerodo daug entuziazmo vidurio partijų konsolidacijai.

Kai kuriais atžvilgiais santykiai tarp liberalų ir centristų šiandien yra blogesni negu savivaldybių rinkimuose, kai šioms partijoms paskirose vietovėse pavyko sudaryti jungtinius sąrašus. Panašiai kooperacijai galimybė egzistuos ir vienmandatinėse Seimo rinkimų apygardose, kur liberalai ir centristai galėtų vieni kitų kandidatus paremti. Bet po paskutinio vidurio grupių konsolidacijos bandymų fiasko, ir iš to iškilusių politinių pasėkmių, net tokia ribota kooperacija šiuo metu toli gražu nėra užtikrinta.

Vėliausi viešosios opinijos tyrimų duomenys rodo, jog Centro sąjunga dabar yra trečioji pagal populiarumą Lietuvos partija. Čia greičiausiai ir glūdi dar viena priežastis, kodėl jos vadovams nekelia entuziazmo artimas bendradarbiavimas su kitomis vidurio grupėmis. Nors pasitikėjimas savim yra teigiamas

bruožas, tačiau per didelė jo dozė gali sudaryti problemų realistiškai vertinant politinę padėtį. Demokratinėje santvarkoje piliečiai gauna tokią valdžią, kokios jie nusipelno. Vidurio grupės, o ypač centristai ir liberalai, turėtų suprasti, jog jei jos nepateiks balsuotojams įtikinančios trečiosios alternatyvos, krašto politinis gyvenimas beviltiškai įklimps į nuolatinį dešinės/kairės įtakos pasiskirstymą ir manipuliaciją.

Julius Šmulskštys

PAGERBTAS NAŠIAUSIAS ŽURNALISTAS

Tiesiog nežinau nuo ko pradėti. Mintyse tebedingsi balandžio 13 apyvakarė Los Angeles parapijos salėje. Nuostabu, kad šeštadienį tiek susirinko – ir žilagalvių, ir jaunesnių – pagerbti mūsų spaudos Tėsejo Bronio Railos, ilgamet buriavusio Lietuvos kultūros ir laisvinimo jūroje. Šioji beveik perplaukta, Minotauras ir Prokrustas nūgalėti, ir nei vienas konjako lašas veltui neišsipylė.

Nedažnai mes čia jį liaupsiname. Gal dažniau pagarbina tyla statome paminklą jo talentui ir nepaprastam našumui. Dingsi man ir tai, kad šiam aštrios polemikos Ciceronui pagerbti susibūrė net trys organizacijos: Lietuvių bendruomenės vakarų apygarda, Amerikos lietuvių taryba ir Lietuvių žurnalistų sąjunga.

Apie šį trigubai vardijamą meistrą – žurnalistą, publicistą, rašytoją – trumpai, aiškiai kalbėjo bendruomenės vadovė Violeta Gedgaudienė, žurnalistų sąjungos pirmininkas Karolis Milkovaitis, renginio organizuotojas Zigmas Viskanta.

* * *

Bet labiausiai atminty dingsi pirmą kartą šioje salėje regėtas Lietuvos valstybinio Gedimino ordino įteikimas. Ceremoniją, Lietuvos prezidento Algirdo Brazausko pavestas, atliko konsulas Vytautas Čekanauskas. Nežinau kodėl, bet man asmeniškai patinka, kai šitaip ant kaklo yra kabinama graži juostelė su įvertinimo žymeniu. Tuo yra pabrėžiamas Lietuvos valstybingumas. Atstumti to nepatariu.

Kaip į tai reagavo Gedimino kavalierius? Cituoju: „užsienio lietuviai turėtų respektuoti krašte gyvenančios tautos teisę valdytis, kaip josios piliečių dauguma nusprendžia (...). Ir jei teisėtai išrinktas Prezidentas Lietuvos pilietį, išėvį ar kitatautį nusprendžia apdovanoti ordinais, tai čia svarbiausia ne kas, o už ką apdovanoja, t.y., teigiamai įvertina tų asmenų darbuotę ir nuopelnus kraštui“.

Aukso žodžiai! Lietuva pripažino Bronio Railos 60 metų trunkančią rašytojišką veiklą, daugiausiai susijusią su kova prieš maskvinę okupaciją. „Galiu dėkoti už palankumą tajai mano darbų kryptčiai (...). To nepamiršiu – ir tikiu, kad to nepamirš neišsižadės ir tie veiksniai, kurie suprato mano nuolatinę ir aki-vaizdžią laikyseną žurnalizme ir kitoj veikloj“.

* * *

Lietuvos žurnalistų sąjunga, įvertindama Br. (tęsinys sekančiame psl.)

MAN REGIS

(atkelta iš 11-to ps.)

Railos tiek gausią žurnalistinę kūrybą, tiek jo naujausią knygą *Rašalo ašaros*, paskyrė prestižinę Vinco Kudirkos vardo premiją. „Jie kaip tik pataikė ant 'kudirkininko'“, sako Bronys. Nuo pat jaunystės Vincas Kudirka jam „buvo įkvepianti nepalūžtančios dvasinės rezistencijos asmenybė.“ (...) „Panašiais keliais aš stengdavau rikiuoti ir savo darbo žingsnius. Kudirka, pavyzdžiui, pačioje jaunystėje išsivadavo nuo lenkystės kvaitulio, o aš taip pat jaunystėje nuo kito kvaitulio – sakykim, marksystės vilionių“. Bendri jų ir pomėgiai: poezija, muzika, kritika, satyra, literatūros vertimai. Kudirka taip ir liko jam „nepamiršamas Tėvynės varpų šaunuolis žurnalistas, savo sveikatą ir trumpą gyvenimą paaukojęs tautai žadinti. Man tai buvo ir liko idealaus žmogaus sektinas pavyzdys ir visokių įkvėpimų versmė“.

Sveikino ir poetas Bernardas Brazdžionis. Perskaitė pakilų vietinių rašytojų pasirašytą tekstą, taip pat linksma eilėraštį, kurio bent dvi eilutes ryžtuos pacituoti: „Tik vieno daikto dabar man gaila, / kodėl nemoku rašyti kaip Raila“. Tarp kitko, naujos knygos antraštės sąskambio ašaros, autoriaus paimtos iš A. Greimo laiško apie praeityje buvusias ir ašaras, skirtos ne grauduliui, bet ironiškam šypsniui.

* * *

Tolumoje tebeaidi ir mano paties perskaitytas šios knygos aptarimas. Nesu žodžio magas, o ir menkas mikrofono draugas. Prakalbos pabaigoje, visų Br. Railos knygų poetiškų antraščių įkvėptas, pabandžiau apibūdinti jo tiesiog legendinę heroiką:

girdėjo Barbaro riksmą (1930), atsidūrė Tamsoje prieš aušrą (1960), ištrūkęs iš paskendusio pasaulio (1962), išvydo Laumių juostą (1966), pakliuvo į Versmės ir verpetus (1970), á la Platonas vedė Dialogus su lietuviais (1970), guodė per tris Paguodos tomus (1974-75), ėmė Bastūniškai maištauti (1977), poilsavo tarp Raibų agavų (1983), tūžmingai iškėlė Vaivos rykštę (1980), po to tapo apimtas Kitokios Lietuvos ilgesio (1983), Brazdžionio paveiktas, prašneko, kad Tėvynę mylėti tegalima iš tolo (1986), dėl to atsidūrė Kryžkelėse (1989), jau laisvoje Lietuvoje atspausdintoj rinktinėj abelardiškai paklausė: „Kodėl antraip?“ (1991), po to pakartojo Kitokios Lietuvos ilgesį (1993), na, galop atliko demokratišką išpažintį tema Kuo mes alsavom (1994). Mes, išeiviai lietuviai. Ir štai dabar lyg ir pravirko Rašalo ašarom (1995).

Renginys užbaigtas linksma gaida. Los Angeles vyrų kvartetas sudainavo „Spaudos baltiaus valso“ dvi versijas. Žodžius ir tos muzikos pagrindinę dalį prieš daugelį metų parašė Bronys Raila.

Pr. Visvydas

nį kovo savaitgalį, sugužėjo ne vien gurmanai, dar nė karto nepraleidę Birštono „džiazų“, gražus akademinis jaunimas, Kultūros centro prieigose kreida išbraižęs „Ir mes jau čia!“ ir prisipažinęs festivalin atviliotas mito apie jame tvyrančią ypatingą atmosferą, bet taipgi ir kone visi Lietuvos džiaz muzikantai, – rašė Loreta Eigirdaitė *Kauno dienos* kultūriniame priede *Santakoje* 1996.IV.6. – ...Tik paryčiais, išsaudžius visas sinkopių apkalbas bei atidengus partitūrų kortas, kai pragysta kažkelinti gaidžiai, vagiamos kai valandėlės poilsui, nes septynių koncertų maratonas reikalauja dar ir ištvermės, – *Šiaurės Atėnuose* IV.13. Loretai antrina Kęstutis K. Urba, visą puslapį paskyręs „Džiazų puotai“. O pačiame Kaune tuo metu, po itin sėkmingai paminėtos Tarptautinės teatro dienos kovo 27, apvainikuotos visų septynių profesionalių miesto teatrų surengta šaunia programa, pabaigtuvių puota dar tik prasidėjusi ir tęsis visą balandžio mėnesį, perkrautą festivaliais, šventėmis ir kitų miestų teatrų gastrolėmis.

Didžiuosiuose Kauno teatruose premjerų šiais metais nebuvo itin gausu, bet jos ryškiai išsikyrė kokybiškai, taip kad visumoje sezonas buvo gana įvairus, įdomus ir sėkmingas. Muzikiniame teatre pirmaisiais mėnesiais šviežia tebuvo tik moderni amerikietiška Leonardo Bernsteinio operetinė drama „Vestsaido istorija“, jau sezono vidury atsirado pirmą kartą Lietuvoje pastatyta Franz Lehar'o operetė „Paganini“, o gale, Kazimiero V. Banaičio 100 m. gimimo sukaktuvėms, jo opera „Jūratė ir Kastytis“. Akademiniame dramos teatre sezoną beveik pradėjo su pompastišku, visoje to teatro istorijoje bene daugiausiai kainavusiu Šekspyro komedijos „Tuščios meilės pastangos“ pastatymu (rež. Gytis Padegimas), už scenografiją dail. Jonui Arčikauskui pelnytai laimėjusiu „Kristoforą“ (tolygų amerikietiškam Oskarui), ir beveik baigė su gana kuklia ir vidutiniokiška Noel Coward'o „Asmeniniais gyvenimais“ (Private Lives, rež. Vytautas Balsys). Man žymiai labiau patiko „Japonijos naktys“, du šio tolumo krašto svečių su režisuoti vaidinimai, leidę puikiai pasireikšti veteranėms aktorėms. Viena jų savo komikės talentą pademonstravo Regina Varnaitė, o antrajame („Legenda apie Narajamą“) puikiai sukurtas dviasia aristokratiškos motinos vaidmuo atnešė užsitarnautą „Kristoforą“ Gražinai Balandytei.

Mažosiose scenose tuo pat metu irgi buvo rodomi keli nauji spektakliai: itin šmaikštus Algimanto Masiulio ir Aušros Keliuotytės vaidybinis duetas „Mielame apgavike“, vilčių sukėlusio jauno režisieriaus Donaldo Duškino sukurtas Aleksandro Bloko lyrinės poemos „Nepažįstamoji“ pastatymas; o pagaliau ir austro F.K. Vechterio „Į Ašenfeldą“, „pjesė dviem aktoriams ir dviem muzikantams“, surežisuota autoriaus tautiečio T. Hinterbergerio, „Kristoforus“ laimėjusi Valentinui Masalkiui (už svarbiausią vyro vaidmenį) ir Vidmantui Bartuliui, muzikantui bei kompozitoriui. (Man pasirodė būdinga, kad vaidyboje – ar ir kitose srityse – „Kristoforus“ laimi pastatymai, kurių režisieriai ne kartą buvo vertintojų nepastebėti ar net ironizuoti. Vadinas, savo uždavinį jie atliko gana gerai. Tai daug pasako apie režisūros ir vertinimo tendencijas.)

Gastrolės Kaune prasidėjo jau viduržiemy, kada Vilnius atvežė aukščiausią įvertintus Eimunto Nekrošiaus kiek ankstesnius pastatymus: A. Čekovo „Tris seseris“ ir A. Puškino „Mažasis pjeses“, sukėlusias spektaklių dienomis bilietų deficitus. Juos sekė Jonas Vaitkus, atvežęs H. Ibseno „Norą“, laimėjusią jam režisūros „Kristoforą“. Balandžio mėnesį Vilniaus Jaunimo teatras pasirodė ir su bene mažiau-

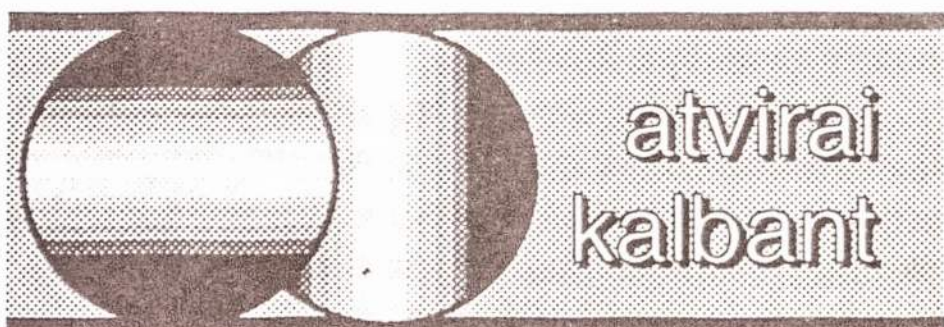
siai pavykusiais pastatymais: V. Palčinskaitės ir (režisieriaus) S. Powell'io „Don Kichotų“ bei prieškarinėmis latvių klasiko R. Bliumano „Siuvėjų dienomis Silmaičiuose“, režisuotomis klaipėdiškio Povilo Gaidžio... Panevėžio dramos teatras vyresniesiems žiūrovams terodė vien H. Ibseno dramą „Moteris iš jūros“ (rež. Saulius Varnas). Kauno muzikinio teatro kolektyvo daugumai išvykus Čikagon, talkininkauti išeivių operai statant „Jūratę ir Kastytį“, jų vietą užėmė Klaipėdos muzikinis teatras, atvežęs trejetą operečių: Imrės Kalmano „Bajederę“, amerikietiška R. Frimlio ir R. Stotharto „Rozmari“ (pagal kurią buvo susuktas anuomet itin populiarus filmas su Jenette MacDonald ir Nelsonu Edy) ir A. Spadavechios „Pelenę“ jauniesiems žiūrovams.

Kauno filharmonijoje kovo mėnesį itin aukšta gaida užbaigus čia gastroliavusiam Lietuvos nacionaliniam orkestrui su pirmą kartą atlikta Gustavo Mahler'io „Šeštąja (tragiškąja) simfonija“ (dirig. Gintautas Rinkevičius), balandžio 10-13 d.d. vyko V tarptautinis jaunųjų muzikų festivalis su atlikėjais iš Vokietijos, Norvegijos, Rusijos, Ukrainos, Latvijos ir Gudijos. Lietuvai atstovavo: Karolis Petrošius (saksofonas), Martyna Jankauskaitė, Agnė Lipniogovaitė, Kęstutis Pavalkis ir Laimonas Dirginčius (fortepijonas), Raimonda Katiliūtė ir Diana Gilvydytė (smuikas), o taip par ir Kauno kamerinis orkestras.

Kūno kultūros rūmuose lygiagrečiai vyko tradicinė (anksčiau-atrinktų) penkių mėgėjiškų teatrų šventė „Kauno rampa – 96“, kiekvieną dieną pasirodant vis kitam teatrui: IV.11 pradėjo Jonavos savivaldybės teatras su S. Čiurlionienės „Pinigėliais“ (rež. Ž. Dimšaitė - Martinaitienė), IV.12 tęsė Kretingos rūmų t. su V. Krėvės „Joninių sakmė“ (rež. E. Radžius), IV.13 – Kauno kult. rūmų t. su R. Blaumano „Meilė – nuodėmė?“ (rež. R. Štaras) ir Telšių Žemaitės t. su D. Psafu „Reikia melagio“ (rež. K. Brazauskas) ir IV.14 baigė Kelmės mažasis t. su „(šiurpia)is įvykiais Pabališkių karčiame“ (rež. A. Armonas). (Mintyse Lietuvos mėgėjų pastatymus nejučiomis lygindavau su geresniais išeiviskaisiais teatro festivaliais, veik visada nusveriant pastariesiems, kuriems prilygti tegalėjo nebent telšiškiai).

„Kauno rampa – 96“ sekė kita teatrų šventė, Kultūros rūmuose „Girstutis“ vykęs „Lietuvos teatrų pavasaris“ balandžio 16 - 21 d.d. Jį su R. Harwood'o „Aprėngėju“ (rež. Algirdas Latėnas), kuriame, po ilgcs pertraukos ir vaidinimo vien filmuose, pasirodo Regimantas Adomaitis, pradėjo Lietuvos valst. akad. dramos teatras iš Vilniaus, o IV.17 tęsė Šiaulių dramos teatras su „Kristoforą“ laimėjusio pradedančio dramaturgo Sigito Parulskio vaidinimu „Iš gyvenimo vėlių“ (rež. „Kristoforui“ nominuotas V. V. Landsbergis); IV.18 numatytam Panevėžio dramos teatro pasirodymui neįvykus, Panevėžyje chuliganų užpultam aktoriui prireikus gydytojų pagalbos, IV.19 du kartus pasirodė vaikų mėgiamas Keistuolių teatras su lietuviškų ir nelietuviškų pasakų pyne „Jonas Kareivis“ (rež. A. Giniotis), o IV.20 – Klaipėdos dramos t. su amerikiečių rašytojo W. Saroyan'o pjesė „Geriausias gyvenimo laikas“ (rež. Ramunė Kudzmanaitė). Šventę užbaigė Kauno akademiniame dramos teatre su jau minėta N. Coward'o komedija „Asmeniniai gyvenimai“.

...O apie vakar, IV.21, pasibaigusį VI-jį tarptautinį džiaz festivalį „Kaunas Jazz '96“ jau nuo IV.18 vykusį Vytauto Didžiojo universiteto didžiojoje salėje, kuriame dalyvavo 14 kolektyvų iš 8 šalių (Lietuvos, Švedijos, Danijos, Šveicarijos, Islandijos, Vokietijos, Kanados ir JAV), *Kauno dienos* pirmame puslapyje, straipsnyje didelėm raidėm įvardintame

TEATRO SEZONAS KAUNE ... IR VISAS TAS DŽIAZAS ...

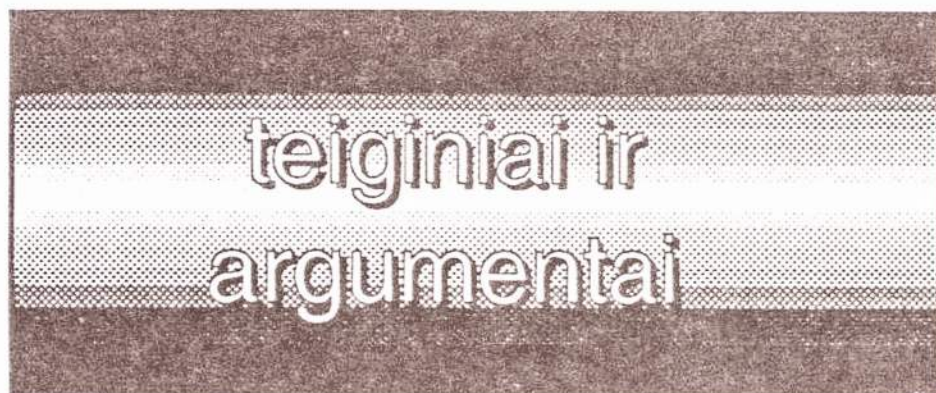
Į devintąjį džiaz festivalį „Birštonas '96“, nuo 1980 m. tradiciškai rengiamą kas antri metai paskuti-

„Didysis džiaz festivalio įvykis – ‘Elvin Jones & Jazz Machine’“ Žilvinė Petrauskaitė rašo:

„Pagaliau pradėjo groti. Ir viskas – buvo pamirštos visos nemandagios tetos, visi grėsmingi apsaugos vyrų žvilgsniai – publika suprato, kad yra didžiojo festivalio įvykio liudininkai. E. Jones ir jo puikių muzikantų (kurie taip pat garsenybės) grojimas skleidė energiją, liudijo profesionalumą ir mokėjimą neužgožti vienas kito“.

Turiu tikėti Žilvine, nes pagailejau keliasdešimties litų ir ... nebuvau ...

Algirdas T. Antanaitis

ALTERNATYVOS IR ATSAKOMYBĖ ISTORIJOJE

Jeigu norime mokytis iš istorijos, turime žinoti, kiek žmonės buvo atsakingi už tą ar kitą įvykį. Smerkti ar teisinti – jau visai kitas reikalas. Smerdami ar teisindami – nepasimokysime. Pasimokyti galima tik įsivaizduojant save kito vietoje.

Žmogus negali atsakyti už dėsningumą. Neišvengiamybės akivaizdoje jis nieko nepajėgia nuveikti. Tačiau teoriškai galima tezę, kad viskas visatoje turi priežastis, praktiškai yra neįrodoma. Vienokios ar kitokios alternatyvos istorijos procese visada yra. Jos būna istoriškai konkrečios ir turinčios didesnę ar mažesnę tikimybę tapti tikrovės faktu, t.y. įvykiu.

Pasirinkdami vieną ar kitą alternatyvą žmonės yra atsakingi už tų aktų ar sprendimų pasekmes, kurias jie aktualioje situacijoje galėjo numatyti. Atsakomybės atžvilgiu, beje, gali labai pasikeisti kai kurių žmonių istorijos veikėjų vertinimas. Tarkim, įmanomas toks iš pirmo žvilgsnio paradoksaliai skambantis klausimas: kas turėjo didesnę reikšmę pasaulio istorijai – K. Marksas, ar M. Valančius? Argi tai, kad M. Valančius švietimo ir blaivinimo pastangomis palengvino gana didelės lietuvių, kaip pasaulio gyventojų dalies, gyvenimą, neturi didesnės reikšmės pasaulio istorijai, palyginus su tuo, kad K. Marksas prisidėjo, kad ir netiesiogiai, prie gulagais etc. paremto režimo įsitvirtinimo; proletariato diktatūros idėja šiaip ar taip priklausė Marksui, stalinistai ją tik įgyvendino, kad ir ne visai adekvačiai. Tačiau jei apie istorinę reikšmę spręstume tik pagal garsą, tai Antikos laikų reikšmingiausias žmogus galbūt būtų Herodotas, siekdamas išgarsėti sudeginęs Partenoną.

Ar buvo (ir kokios) alternatyvos SSSR okupacijai Lietuvoje 1940 m.? Apie tai palyginti neseniai (1993 m.) jau diskutavo Vincas Trumpa su Liudu Truska. V. Trumpa visai pagrįstai pastebėjo: „Galima buvo atsisakyti neutralumo politikos ir bandyti atsiimti Vilniaus kraštą 1939 m. rudenį, kai Vokietija lamdė Lenkiją“. Bet jis dar čia pat pridėjo: „K. Škirpa pavadinęs tiesiog klaidu ano meto Lietuvos politikos finalą. Kažin ar šiandien tas finalas neatrodytų dar klaidiškesnis, jeigu tada Lietuva būtų atsisakiusi neutralumo politikos, bandžiusi jėga užimti Vilniaus kraštą ir neišvengiamai tapusi Vokietijos ginklo sąjungininke“. Šiems teiginiams galima ir paprieštarauti.

1939 m. Vokietijos karas su Lenkija dar nebuvo II pasaulinis karas (pavyzdžiui, taip mano anglų istorikas A.J.P Taylor). Tapimas „Vokietijos ginklo sąjungininke“ (laikantis tam tikrų sąjungininkystės ribų) Lietuvai buvo neblogesnis, negu tapimas SSRS sąjungininke ir bet koku atveju geresnis, negu visiškas neveiklumas. Be to, 1939 m. buvo dar viena išeitis – perimti Vilnių ne iš Vokietijos ar iš SSRS, o iš Lenkijos, pastarajai nematant galimybės išvengti pralaimėjimo. Mykolas Rōmeris savo dienoraštyje 1939 m. rugsėjo mėnesį pasižymėjo, kad Lietuvos vyriausybės neutraliteto pareiškimas buvo kategoriškas ir beatodairiškas bei reiškė, kad Lietuva nesiryžo žygiuoti į Vilnių nei kontaktudama su sovietais ar su vokiečiais, nei prieš juos. Jis taip pat konstatavo, kad netgi sulaukusi iš Lenkijos pusės pasiūlymų dėl Vilniaus perdavimo, Lietuvos vyriausybė nesiryžo eiti į Vilnių be susitarimo su sovietais (Z. Butkaus atrasti duomenys vaizdžiai paaiškina papildomus to neryž-

tingumo motyvus) ir pavedė Lietuvos pasiuntiniui Maskvoje Natkevičiui išsiaiškinti sovietų. Anot Rōmerio, Vilnių užėmus sovietams, Lietuva tapo priklausoma nuo jų malonės. Rōmeris nežinojo apie sovietų - nacių paktus ir Vilniaus kortos reikšmės sovietų planuose, tad tik užsirašė, jog Lietuva nedaug teturėjo laiko apsigalvoti. O nuo to apsvaistymo, retrospektyviai žiūrint, priklausė Lietuvos įjungimas į SSRS. Juk netgi visiems II pasaulinio karo įvykiams susiklosčius taip, kaip jie kas susiklostė, į SSRS sudėtį 1940 m. neįjungta Lietuva ir 1945 m. galbūt būtų gavusi statusą, panašų į Lenkijos arba Suomijos.

Daug aplinkybių kreipė įvykius į okupaciją. Vis dėlto, tautininkų vyriausybės neveiklumas 1939 m. nebuvo pateisinamas. Ne tik aplinkybės, o ir konkretūs žmonės buvo atsakingi už tą okupaciją.

Saulius Pivoras

KORTŲ NAMELIO STATYBA (Dėl B. Nemicko straipsnio „Lietuvos rytinių sienų klausimu“)

Ką gi, kova dėl „mums priklausančių“ žemių tęsiasi, teritorinėms pretenzijoms pagrįsti surandama vis naujų argumentų. Gali būti, jog ne vienas tautietis, perskaitęs B. Nemicko straipsnį, suvirpės iš nekantrumo it kavalerijos žirgas, išgirdęs trimto signalą puolimui. Todėl dar kartą pabandysime nuvarvinti lašą ant žarijų.

1939 m. rudenį Lietuvoje įsikūrusias sovietų karines igulas B. Nemickas vadina Trojos arkliu ir be jokios abejonės yra teisus. Teisybės dėlei reikia pripažinti, kad ir anuomet 1939 m. spalio 10 d. Lietuvos ir Sovietų Sąjungos sutartis daugelio buvo panašiai vertinama, žinoma, ne viešai spaudoje. Kitą dieną po sutarties pasirašymo profesorius M. Rōmeris savo dienoraštyje parašė: „Šiandien Vilniaus entuziazmo pagauti Kauno lietuviai buvo kaip girti. Bet tas spontaniškas džiaugsmas negilus ir tikrai atslugs, kai bus blaiviai įvertinta visa sutartis, kuri faktiškai likviduoja Nepriklausomybę. Už atgauto Vilniaus širmos stovi svetimos igulos įvairiose valstybės dalyse, eventuales Sovietų karo su Vokietija židiniai arba, neduok Dieve, Lietuvos paglemžimo bazės. Nuoširdaus ir visuotinio džiaugsmo nei gilaus pasitenkinimo jausmo nėra, tik slegiantis rūpestis. Juokiamės pro ašaras. Koks sunkus Lietuvos kančių kelias į Vilnių. Tikra Golgota“ (M. Rōmeris, „Dienoraštis. Ištraukos“, *Kultūros barai*, 1991, nr. 5, p. 72). Tikriausiai ir prezidentas A. Smetona būtų pasirašęs po šiais žodžiais. Tą pačią spalio 11-ją jis rūškanas stovėjo prezidentūros rūmų balkone, išėjęs pasirodyti sodelyje susirinkusiai miniai. Deja, vėliau tas nerimas aukštųjų valstybės pareigūnų galvose gerokai prislopo, išsivyravo nuotaikos á la „gal gi neokupuos“. Okupacija iš tiesų trenkė kaip perkūnas iš giedro dangaus, buvo didelis netikėtumas ir vyriausybei, ir kariuomenei, ir visai tautai. Netgi ne visi iš karto susivokė, kas vyksta. Bet tai jau atskira tema, grįžkime prie „savitarpio pagalbos“ sutarties.

Viskas būtų gerai, jeigu B. Nemickas, pavadinęs šią sutartį sovietų apgaulės ir klastos aktu, padėtų tašką. Tačiau jis eina toliau, pridėdamas, jog tai dar ir smurto prieš Lietuvą aktas, o iš to „išriedina“ kapitalinę išvadą, kad toji sutartis yra niekinė.

Pirmiausia, pasižiūrėkime, kaip įrodinėjamas sovietų smurtas prieš Lietuvą 1939 m. rudenį. Raudonosios armijos įgulų įvedimas ir pagal B. Nemicką

nėra smurtas. Tai „Trojos arklys“ (nuo savęs dar pridėdume, kad iki 1940 m. birželio 15 d. tas „arklys“ elgėsi padoriai). Kadangi sovietų karinių bazių įkūrimas ne agresija, tai nėra ko apeliuoti nei į Tautų Sąjungos statutą, nei į kitas tarptautines sutartis ir konvencijas. Teigdamas, kad sovietai privertė Lietuvą pasirašyti jai nenaudingą sutartį grasindami pavartoti karinę jėgą, B. Nemickas irgi apsirinka. Iki to nebuvo prieita. Taigi visa jo iš smurto „išriedinta“ sutarties niekinumo koncepcija subyra kaip kortų namelis. Tiesa, B. Nemicko rankose lieka dar du koziriai: sovietų klasta ir apgaulė. Tačiau su jais ne ką telaimėsi, nebent užuojautą. Diplomatiškoje visokios klastos gana dažnas dalykas. Užtat nereikia būti žiopliams. Ir dar. Nepervertinkime sovietų spaudimo primetant Lietuvai „savitarpio pagalbą“. Spaudė ne tik jie. Metais anksčiau Lietuva tokios sutarties tikriausiai nebūtų pasirašiusi.

Tiesą pasakius, visas tas šios sutarties niekinumo pagrindimas toks skystas ir naivus, kad plačiau apie tai būtų galima kalbėti nebent Vilniuje leidžiamo „valstybės“ laikraščio skiltyje „Vaikučiams ir seimo nariams“. Šioje vietoje būtų galima padėti tašką, tačiau yra dar vienas dalykas, kurio aname „nepatriotiskame“ straipsnelyje neužkabinau.

Puikiai suprantu, ką turi galvoje B. Nemickas, sakydamas, kad Gediminas Rudis „aiškiai ne mūsų pusėje“. Tai manęs neužgauna. Gyvenant už Atlanto, sienų stumdymas galbūt kitaip atrodo. Todėl jeigu B. Nemickas ir toliau yra pasiryžęs nekreipti dėmesio į Kovo 11-tosios aktą, kuriame be kita ko paskelbėme, jog prisijungiamo prie Helsinkio susitarimo, moti ranka į mūsų su Gudija ir Lenkija pasirašytąsias sutartis (beje, atkreipiu B. Nemicko dėmesį į tai, kad sutartis su Lenkija ratifikuota), tai primygtinai siūlau jam pereiti visu „tikrosios“ Lietuvos sienos perimetru ir pasižiūrėti, kas ir kaip tose „mūsų“ žemėse gyvena. Jeigu Kremliuje būtų susivokta jas priskirti prie Lietuvos SSR, tarkime tuojau po karo, tai dabar Gedimino pilies bokšte plevėsuotų ne geltona - žalia - raudona trispalvė.

Žinoma, užsispyrusio revanšisto tokiais argumentais neįveiksi, jis ras ką atsakyti. Ta proga prisiminiau, kaip 1988 m. rudenį Mokslų Akademijoje į

(tęsinys 15-me psl.)

Gerbiamoji Akiračių Redakcija,

Širdingiausias sveikinimas Jums visiems siunčia jurbarkiškis Antanas Gvildys.

Atleiskite, jog Jus trukdau. Tačiau tikiuosi, jog rasite laiko perskaityti manąjį laišką.

Visai neseniai į mano rankas pakliuvo keletas 1995 m. spalio mėn. *Akiračių* straipsnių kopijų. Su dideliu susidomėjimu perskaičiau informaciją apie 1994 m. išeivijos knygas, rimtus pastebėjimus rubrikose „Teiginiai ir argumentai“ bei „Man regis“. Perskaitęs tuos kelis jau sučiupinėtus lapelius, susimąčiau, jog būtų gerai dažniau gavus tokios literatūros. Tačiau Jurbarkas – ne Vilnius. Ir į M. Mažvydo respublikinę biblioteką panorėjęs nenuvažiuosi. Todėl, sužinojęs Jūsų adresą, drįstu teirautis, kaip būtų galima Jūsų leidinį įsigyti.

Su pagarba,

Antanas Gvildys

Jurbarkas, Lietuva

„Akiračiai“, deja, nepajėgia veltui siuntinėti mėnraščio Lietuvos bibliotekoms, o Lietuvos biudžete taip pat „vėjai švilpauja“. Gal vienintelė išeitis – paieškoti išeivijoje pasiturinčio jurbarkiškio, kuris savo gimtojo miesto bibliotekai užprenumeruotų mėnraštį – Red.

SAVI IR NETIEK SAVI „LIOKAJAI“

Kelis kartus perskaitęs šį tautiečio iš Toronto parašymą, niekaip negalėjau suprasti, ką tas žodis „liokajai“ reiškia. Išsitraukiau jau gana senas „kantičkas“ – net ir jose neradau paaiškinimo.

Na, galvojau, ką gi aš, žemaitis, suprantu. Išmaviau į Toronto Bloor gatvę, kur ir sutikau Suvalkiečių. Na, sakau, brolau, gal tu gali man išaiškinti šį mandrą žodį.

– Nagi ar nežinai, tai reiškia grynai lietuviškai, tai esame mes „padlaižiai“.

Bet, sakau, tame rašinyje paminėtos ir tos vargšės „varlės“. Negi, sako, nežinai, kad prancūzai myli varles. Bet ką tai turi bendro su Kvebeko noru atskirti?

Daviau jam atidžiai perskaityti tą aprašymą, ir jis taip suprato, jog mes, lietuviai, nenorime, kad Kvebekas suardytų Kanadą, kuri mus priglaudė išsigelbėjus nuo bolševizmo. Todėl dabar nenorime tą pastogę padėti išardyti. Skaitau ir netikiu, kad Kvebekas sulygingtas su Lietuva, kuri išsivadavo iš sovietų okupacijos. Nežinau, kuo dabar man tikėti, todėl kreipiuosi į visa žinantį dogą „Buldogą“, jis tikriausiai padės išspręsti šio straipsnio dilemą.

Stasys Prakapas

Torontas

PERDAUG RECENZIJŲ, PERMAŽAI ZALATORIAUS...

Pratęsdamas laikraščio prenumeratą, norėčiau paprašyti, kad Jūs „paklibintumėt“ poną Zalatorių.

Būdavo labai malonu skaityti teisybę apie dabartinę Lietuvą, kai jis ten gyveno ir dirbo. Mane tik stebino, kad jis dar tiek ilgai išbuvo Lietuvoje.

Bendrai Jūsų laikraštis yra įdomus, išskyrus „Recenzijas“ apie parašytas knygas Lietuvoje. Iš pradžių maniau, kad tai aš, kuris nesupranta nei jų žodžių sudarymo, nei minties, nei tų „deimančiųkų“ kaip šou – vaidinimas, veikalas; raisas – kelionė, traumas – tikriausiai tai būtų liga (nes jie rašo „Š. Marčiulionį ištiko traumas“) ir pagaliaus, kas per velnias yra tas habituoliotas? Atrodo, kad pradėdant nuo kiemsargio, ten visi turi tą titulą.

Taigi, duodu ir kitiems paskaityti tas „Recenzijas“, bet pasirodo, kad ir kiti nieko daugiau nesupranta, nors ir Lietuvoje „buržuazinėje“ gimę, ir ten mokslus baigę, ir dar dabar (Amerikoje) kalba namie lietuviškai.

Sakome – oro linija, o ne avia linija, (atrodo, kad avių linija). Mes sakome rungtynės – ne matčas, teniso aikštė – o ne kortas, ir panašiai.

Taigi ir yra klausimas, kaip jie ten Lietuvoje susikalba? Atvažiavę iš Lietuvos, beveik nė vienas nemoka angliškai, o kai skaitai Lietuvos laikraščius, tai reikia žodyno!

Taigi, nepaleiskite p. Zalatoriaus, nes jis padarydavo Jūsų laikraštį įdomiu.

Su pagarba Jūsų (ne viso) laikraščio skaitytojas.

A. Skudzinaskas

Baltimore, Md.

Perskaitęs V. Trumpos pastabas prie H. Nagio laiško, (*Akiračiai*, 1996 m. kovo), noriu pridėti savo pastabėlę: Istorijoje yra daug pavyzdžių, kad genijai ir toliau liko genijais, nepaisant, kad su jais atsitiko tas, kas atsitiko. Sapienti sat...

Al. A. Simmons

Čikaga

APIE SEIMĄ, BENDRUOMENĘ IR ŽEMAITIŠKUS DIDŽKUKULIUS

–Na, Dogai, nors tu ir prieš Bendruomenę, visvien turi pripažinti, kad ji šį tą gero padaro. Va, kitais metais Vilniun nuvažiavę galėsime kioskuose nusipirkti išeivijos lietuviškų laikraščių.

–Dėl laikraščių, tai pagyvensim – pamatysim. Man tik nepatinka, kad tu, sklerozininke, man prikašioji, jog aš prieš Bendruomenę. Negi nebeatsimėni?! Kai reorgai JAV lietuvių bendruomenę bandė sau nusireorganizuot, ar ne aš tada kandžiojau jiems kur labiausiai skauda? O tu ramiai sau šypsojaisi: ne mano kiaulės, ne mano pupos... O dabar Bendruomenės gynėjas pasidarei...

–Tu ir vėl – jei ne nuo Adomo ir Ievos, tai bent nuo Žalgirio mūšio. Se-

niai jau reorgai pas Abraomą iškeliavo. Danguje Viešpatį garbina. Tai palikim juos ramybėje.

–Velnio akį, danguje! Liuciperio vietoj tokių net į peklą neišileisčiau. Pradės ir ten reorganizaciją. Sąskaitą banke pasiglemš. Paskui bylinėkis su tokiais kad nori. Žinai gi, kad gero advokato nei pats velnias neperkalbės.

Velniai su reorgais susitvarkys ir be mudviejų pagalbos. O mes geriau grįžkim prie šiandieninių reikalų. Juk ar nebūtų gerai, jei Vilniaus kioskuose galėtum nusipirkti išeivijos laikraštį. Aš kaip tik planuoju visą vasarą ten praleisti. Pasiilgsiu išeiviškų naujienų.

–Prieš skrisdamas Vilniun, geriau paprašyk manęs, kad tau „Akiračius“ ten oro paštu siuntinėčiau, nes kioskuose išeivijos laikraščius matysi kaip savo ausis. Ar žinai, kiek kainuoja pasiųsti laikraštį oro paštu. Ir kam? Kad paskui dalį jų makulatūrai išmestų?

–Galima siųsti ir ne oro paštu. Pigiau.

–Ir kas paskui tenai skaitys tas trijų mėnesių senienas? Bet jei tu iš tik-

rujų manai, kad JAV lietuvių Bendruomenė padarys tokį stebuklą, tai tada aš tau turiu dar vieną pasiūlymą.

–Tai siūlyk!

–Gerai, gerai. Tik klausy! is. Nuvažiavęs į Vilnių, pabandyk ten suorganizuot Lietuvos Amerikonų bendruomenę. Tada sudarykite bendrą JAV kongreso ir Lietuvos Amerikonų bendruomenės komisiją. Suvažiavę Vašingtonan pirmam posėdžiui, galėsite tada pasiūlyti, kad JAV kioskuose būtų pardavinėjami Lietuvos laikraščiai. Gal pritar? Juk ar nebūtų malonu, jei, sakykim, Čikagoje, prie Madison ir Steitstryto galėtum nusipirkti „Dienovidį“? Arba „Kauno laiką“?...

–Na ir nusišnekėjai visiškai. Kaip tau, Dogai, net negėda tokius niekus kalbėti. Tiek metų Amerikoje išgyvenęs, nejaugi nežinai, kad Amerikoje tokiam reikalui nereikia Kongreso pritrimo. Susitark su kiosko savininku ir pardavinėk. Tik kas čia pirs Lietuvos laikraščius. Net ir Marquette Parko parduotuvėse lietuvišku laikraščių niekas nebeperka...

–Jeigu Amerikoje galima laikraščius pardavinėti be Kongreso pritrimo, tai kodėl Lietuvoje Seimas kiša nosį kur nereikia?!

–To tai ir aš nesuprantu. Bet matyt, kad reikia, jeigu bendruomenininkai su Seimu tariasi. Turbūt žino, ką daro...

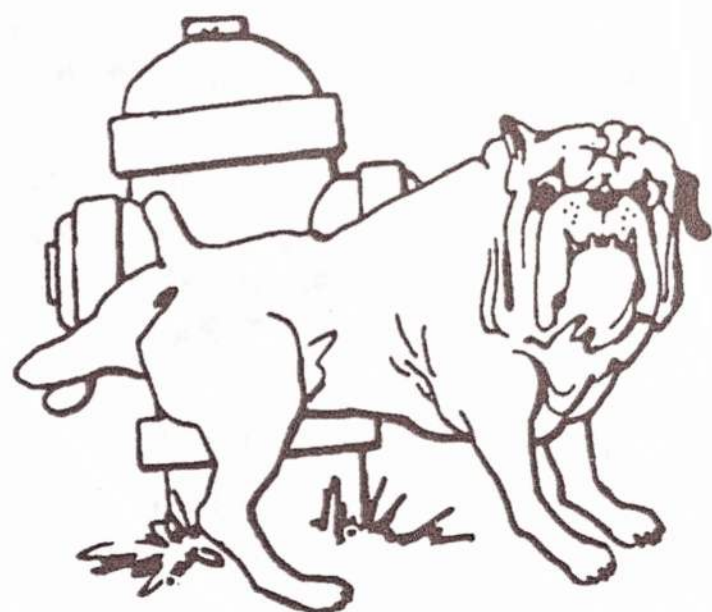
–O gal ir nežino. Nes jeigu žinotų, ko nori, tai prieš važiuodami Vilniun derėtis su Seimu dėl išeivijos laikraščių, būtų su tų laikraščių leidėjais pasitarę.

–O ką tu žinai, gal ir tarėsi?

–Jeigu būtų pasitarę su laikraščių leidėjais, tai nuvažiavę nešnekėtų niekų apie pardavinėjimą kioskuose. Ar tu pagalvojai, kiek laikraštis turėtų kainuoti, kad padengtų savikainą ir oro pašto išlaidas. Net ir prenumerata iš Lietuvos čionykščiams laikraščiams nuostolinga. O kas padengtų nuostolius už kioskuose neišparduotus numerius?

Jeigu Bendruomenė siūlo tokį nuostolingą biznį, tai matyt kad turi pini-gų...

–O Seimas išminties. Bet nei vieni, nei kiti neturi ką veikti. Geriau jau mokytusi virti žemaitiškus didžkukulius. Vis būtų daugiau naudos, negu kioskuose laikraščius pardavinėjant...

Drausmės sargyboje

NUO KO NET BIRŽŲ ALUS APKARSTA

Nepaprastai įdomi diskusija tema „Leiskit į Tėvynę – o kodėl mes negrįžtame?“

1975 metais, prieš išvykdamas gyventi užsienin, apsilankiau gimtuose Biržuose – atsisveikinti. Užėjau į Romos Katalikų bažnyčios šventorių. Pokario metais, būdamas ministrantu, kasryt praeidavau pro čia buvusį seniai mirusio parapijos klebono kapą. Tai buvo gražus juodo marmuro antkapis su kaligrafišku užrašu. Užrašas buvo lenkų kalba. Tada dar nemokėjau perskaityti, nors tai ir motinos kalba.

Be galo nustebau – marmurinio antkapio neliko nei ženklo. Jo vietoje radau labai menkai atrodantį cementinį paminklėlį, pilkšvai-melsvai dažytą, su užrašu kreivomis raidėmis. Ir jau ne Rymkiewicz, o Rimkevičius... Jiems buvo svarbu atlietuvinti. Prie progos lietuvintojai pasigrobė marmurą.

Kažkas lyg užlūžo manyje. Staiga pasijutau klaidai svetimas mieste, kuriame gimiau. Net Biržų alus apkarto. Žinokitės, pagalvojau, ma jus velniai. Supratau, kad vargu ar benorėsiu kada nors čia sugrįžti. Net jeigu įvyktų stebuklas ir daug kas pasikeistų...

Linkiu Jums sėkmės!

Leonard Gogiel

Čikaga

RETORIKA NĖRA TIKROVĖS LIUDYTOJA

Akiračių šių metų sausio ir vasario laidose paskelbtas Sauliaus Sužiedėlio straipsnis, vardu „Istorijos politizavimas išeivijoje ir Lietuvoje“. Autorius savo rašinyje, be kitų dalykų, užkliudo Tomo Venclovos 1993 m. pokalbį su *Rzeczpopolita* ir straipsnį „Klaidų sakralizavimas“.

Istorikas Saulius Sužiedėlis, vertindamas kai kurias Tomo Venclovos pokalbyje ir straipsnyje pareikštas mintis, kartais jų kritiką bando sutriuškinti gražbylyste, užuot savo teiginius pagrindęs dokumentais. Kad ir va: „Populiarioje spaudoje pasirodė keisti tvirtinimai. Pav., anot vieno apžvalgininko, paskelbus laikinąją vyriausybę, „atstatyta buvusios nepriklausomos Lietuvos teisėtvara kėlė bylas visiems, kurie kokių nors būdu, pasinaudoję karo aplinkybėmis, skriaudė žydus“. Neteko užtikti tokių dokumentų, bet jei ir pasitaikytų tokia byla, tai būtų nuostabi išimtis“. Betgi vokiečių generalinio komisaro 1943 m. kovo 9 d. raštas Teisingumo Vadybai aiškiai prieštarauja šiai gražbylystei. Jo turinys yra toks:

Liečia: Teismo bylosena ryšium su egzekucijomis.

Kaip man Kauno Saugumo Policijos ir SD vadas praneša, pastaruoju metu dažnėja atsitikimai, kada egzekutuotų asmenų artimieji kreipiasi į policijos ir teismo organus, prašydami kelti baudžiamąsias bylas prieš tuos asmenis, kurie egzekucijai davė pagrindą ar ją pravedė. Pagal šiuos skundus pakartotinai buvo pradėtos kvotos (Mano pabraukta. Br. N.)

Dauguma egzekucijų Lietuvoje yra prarastos vokiečių saugumo policijos įsakymu. Ji pasiliko sau teisę, ar prasižengta, spręsti apie paskirus išimtinai politinius įvykius.

Todėl prašau Jūsų žinioje esančioms teisingumo istaigoms (teismams, prokuratūroms ir tardytojams) nurodyti, kad neduotų eigos šios rūšies baudžiamiesiems skundams, bet juos perduotų tiesiog Saugumo Policijos ir SD vadui.

Apie šio nurodymo įvykdymą prašau mane painformuoti. („Teisininkų Kalendoriaus 1944 metais“ 241-242 pusl., redagavo Z. Toliušis ir J. Byla).

Šis vokiečių generalinio komisaro raštas liudija, kad didžioji žydų skriauda tikrai rūpėjo Lietuvos teisėsaugai, tik okupantas, gaila, surišo jos rankas.

Bronius Nemickas

APIE PORĄ DISKUTUOTINŲ TEIGINIŲ

Sauliaus Sužiedėlio straipsnis „Istorijos politizavimas išeivijoje ir Lietuvoje“ (Akiračiai, 1996, nr. 1 ir 2) man atrodo išbalansuotas, santūrus ir visiškai atitinkas sveiko proto bei mokslinės metodologijos reikalavimus, taigi labai vertingas. Tačiau dėl poros teiginių, kuriuos Saulius Sužiedėlis vadina diskutuotiniais, norėčiau ginti savo nuomonę.

Ar 1941 metų sukilimas „kiek pablogino“ sąjungininkų padėtį Vakarų fronte? Manau, vis dėlto taip. Fronto kaip tokio tą akimirką gal ir nebuvo, bet buvo anglų (iš dalies ir de Gaulle'o prancūzų) ir nacistinės Vokietijos ginkluota konfrontacija. Sąjungininkai buvo suinteresuoti, kad vokiečiai kiek galima labiau įklimptų Rytų fronte, atitraukdami savo jėgas ir ginklus iš Vakarų. Vokiečių žygio į Rytus palengvinimas, kuris buvo vienas iš 1941 metų sukilimo tikslų (Vokietijos požiūriu – vienintelis jo tikslas), veikė prieš Anglijos ir Prancūzijos interesus. Žinoma, galima – turbūt net reikia – sakyti, kad Lietuvos interesai mums buvo ir yra pirmaeiliai, o anglų ir prancūzų geriausi atveju antraeiliai. Bet nereikia stebėtis, kad toks lietuvių pasirinkimas negalėjo sukelti ir net šiandien nekelti vakariečių simpatijų (kurios, ką besakys, mums vis dėlto pageidautinos).

„Sunku suprasti, kam reikia kaltinti LAF'ą dėl vokiečių paramos ieškojimo“, rašo Saulius Sužiedėlis. Juk JAV ir Anglija, anot jo, ieškojo sąjungos su genocidiniu sovietų režimu, taigi mūsų sprendimas pasiremti antruoju genocidiniu režimu juo labiau suprantamas. Kiek žinau, JAV ir Anglija sąjungos su Stalinu pernelyg neieškojo ligi pat akimirkos, kai Hitleris puolė SSSR ir tiesiog nepaliko joms kitos išeities. Teisybė, Churchill'is ir kai kurie kiti nacių priešininkai sakėsi, kad eitų su pačiu velniu, jeigu tai padėtų įveikti Hitlerį, lygiai kaip Brazaitis sakė, kad eitų su pačiu velniu, jeigu tai padėtų įveikti bolševikus. Bet ėjimas su velniu niekad neduoda naudos. Anglija ir JAV dėl to pralošė pusę Europos ir turėjo penkiasdešimt metų varyti šaltąjį karą, o Škirpa ir

Brazaitis penkiasdešimčiai metų pralošė Lietuvą ir gal dar ilgesniam laikotarpiui pakirto jos tarptautinį prestižą.

Pasak Sužiedėlio, negalima kaltinti žmonių, kurie nutarė pasinaudoti Reicho pagalba kovoje prieš stalinizmą ir tuo pačiu atkurti nepriklausomą, demokratinę Lietuvą. Bet mane visada stebino politikai, kurie (net gyvendami Berlyne!) nepajėgė suprasti, kad nepriklausomos ir juo labiau demokratinės Lietuvos atkurti Reichas kaip gyvas neduos. Tai buvo lygiai tokia pat – politikui neatleistina – aklybė, kaip Paleckio ir kitų (kurį laiką net Vinco Krėvės) tikėjimas, jog su sovietų pagalba galima sukurti gražesnę negu smetoninę, liaudišką ir klestinčią Lietuvą.

O jeigu jau taip susidėjo, kad virtome vokiečių sąjungininkais, derėjo bent įvairiais būdais pabrėžti, kad esame tik jų kariniai, bet jokių būdu ne ideologiniai sąjungininkai. Taip elgėsi suomiai, ir kaip tik dėl to karo pabaigoje jiems pavyko „atsiplėšti“ nuo vokiečių ir išsaugoti nepriklausomybę, netgi demokratinę santvarką. Lietuvoje to, deja, nebuvo padaryta. Taigi dėl antrosios sovietų okupacijos galbūt esame kiek kalti ir patys. Įprasta šūkauti, kad Vakarai mus išdavė. O ar mes patys 1941 metais tam tikru atžvilgiu neišdavėme Vakarų – tiksliau, jų demokratinių ir humanistinių idealų?

Tomas Venclova

Akiračiais labai patenkinti, linkim jums sėkmės!

R. Rimas

Colgan, Ont. Kanada

KORTŲ...

(atkelta iš 13-to psl.)

Sąjūdžio seimą buvo renkamas profesorius K. Antanavičius. Atsakinėdamas į visokius klausimus, jis pareiškė, jog Karaliaučiaus sritis turi atitekti Lietuvai. Kuomet vienas sunerimęs rinkėjas pasiteiravo, negi su visais jos gyventojais, dabartinis seimo narys nė sekunde nesusimąstęs išdrožė: „Ne, juos reikės išstumti“. Salė suūžė, kai kas su palengvėjimu atsiduso. „Dainuojanti revoliucija“ svaigino kaip jaunas vynas. Tačiau negi neužteko laiko atsikvošėti? Tikiuosi, kad ir už Alanto yra tekę girdėti apie nemažus mūsų rūpesčius Vilniuje? Tik išsaugokime tai, ką turime. Nemanykime, jog kaip už pečiaus sėdime. Todėl užuot kūrę visokių ekspansijų planus, verčiau susirūpinkime dalykais, kurie tikrai reikalauja nuolatinio dėmesio. Pirmojoje Nepriklausomos Lietuvos Respublikoje daugiau kaip 40 kariškių buvo pakelti į generolus. Suskaičiavau 45 ir negarantuojau, kad visus. Dabar prašom pasakyti, kiek generolų paguldė galvas Laisvės kovose? Taigi.

Gediminas Rudis

GERIAUSIA DOVANA BET KOKIA PROGA

„Akiračių“ metinė prenumerata.

Tik dvylika dolerių.

Užsakydami „Akiračius“ savo giminėms, draugams ar pažįstamiems Jūs ne tik suteiksite jiems malonumą, bet ir pratęsite mėnraščio gyvavimą.

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą:

Vardas ir pavardė

Gatvė

Miestas Valstybė Zip

AKIRAČIAI
9425 So. Pleasant Ave.,
Chicago, Illinois 60620-5647

Prenumerata \$ 12.00
Auka \$
Priedu čekį \$
Priedu čekį \$

KAIP LIETUVOS ĮSTATYMAI SKALDO IŠEIVIUS

PLB išreikalaus ir Seimo be jokių diskusijų priimtas naujasis Lietuvos pilietybės įstatymas patenkino išeivijos daugumą. PLB valdyba atsiliepė teigiamai, tik kiek padejuodama, kad išeivių vaikiai negauna teisės įsigyti Lietuvos pilietybę. Vokietijos LB laikėsi kiek atsaniau, pripažindama, kad neįtvirtintas visų piliečių lygiateisiškumas, o repatrijavusių Lietuvos piliečių išskyrimas atgaunant pilietybę teisiniu požiūriu yra abejotinas. Bet ir ji džiaugiasi senojo pilietybės įstatymo pagerinimu. Spauldoje šis buvusių Lietuvos piliečių padalinimas į lietuvių kilmės išeivius ir į repatrijavusius išeivius nesulaukė jokių diskusijų, lyg tai būtų normalus reikalas. Todėl ilgai delsiau, ar verta man dar iš vis ką nors sakyti. Gal geriau man pasukti dabar jau aiškiu vokišku keliu, nes lietuviškasis užkertamas. Bet jaučiu, kad manyje tiek skausmo, ir jį reikia „išlieti“. Juk visgi šis įstatymas ir ypač jo teisėtumo pripažinimas išeivijoje mano asmeniui reiškia, kad man atimama teisė jaustis tiek kultūrine, tiek ir pilietine prasme lietuviu. Pasirašydama šio įstatymo projektą, PLB suskirstė jos atstovaujamus išeivius į dvi rūšis: į tuos, kurie gali atgauti pilietybę ir į tuos, kuriems ta teisė atimama. Nors visi jie yra buvę Lietuvos piliečiai ir visi jie apleido Lietuvą, jai jau neegzistuojant, bet vieni yra geresni, nes lietuvių kilmės, taigi tikros rasės žmonės bei lygūs tarp lygesnių, o kiti nevertingi ir baustini, kadangi pasinaudojo galimybe legaliai apleisti tą vergų kraštą Sovietų Sąjungą.

Nebūdamas teisininku nedrįstu nagrinėti šio įstatymo teisėtumo. Tačiau esu įsitikinęs, kad valstybinės teisės tribunolai jį turėtų atmesti. Atsistatanti valstybė, jei ji grindžia savo egzistenciją pirmtakės valstybės tęstinumu, turi sudaryti visiems buvusiems piliečiams tas pačias galimybes atsiimti pilietybę, nežiūrint jų kilmės. Vienintelė išimtis galėtų būti jų nusikaltimai šiai valstybei. Tačiau krašto apleidimas neegzistuojant šiai valstybei arba negalint apginti savo piliečių teisių nėra joks nusikaltimas. Nėra jokio skirtumo, kokiomis sąlygomis buvęs pilietis apleido okupuotą kraštą. Visi Lietuvos piliečiai buvo praradę Lietuvos pilietybę ir automatiškai tapę sovietiniais. Dalis Lietuvos piliečių pasinaudojo Sovietų Sąjungos susitarimais su kitomis valstybėmis pasikeisti tokiais piliečiais, kurie formaliai savo kilmę turėjo teisių į kitos valstybės pilietybę. Visi šie žmonės išvykdami atsisakė Sovietų Sąjungos pilietybės. Tačiau jų niekas neklausė, ar jie norėjo atsisakyti Lietuvos pilietybės. Aišku tik tiek, kad jų dauguma niekada nebūtų palikę Lietuvos, jei ji būtų buvusi suvereni valstybė. Lietuva neturi šiandien jokio pagrindo bausti šiuos žmones, atimant jiems teisę susigrąžinti turėtą pilietybę. Nebent Lietuva apsisprendžia pareikšti, kad ji jaučiasi esanti Sovietų Sąjungos valstybės legaliai pasekėja ir kad Lietuva nebuvo okupuota.

Visgi šis įstatymas liečia ne porą asmenų, bet gana didelę grupę. Tai apie 50.000 išvažiavusių į Vokietiją, apie 200.000 persikėlusius į Lenkiją ir apie 10.000 į Izraelį. Taipogi lieka neaiški 140.000 buvusių klaipėdiečių padėtis, kurie 1923-1939 metais turėjo Lietuvos pilietybę. Iki šiol Lietuvos įstaigos atmetė net ir lietuvių kilmės klaipėdiečiams jų prašymus atgauti Lietuvos pilietybę. Pagal naują įstatymą jie lyg ir turėtų ją atgauti. Bet iš jų apie 10.000 repatrijavę 1958-1970 metais iš Klaipėdos krašto į Vokietiją kaip buvę Vokietijos reichio piliečiai. O kaip tik šie yra beveik visi lietuvių kilmės, pasilikę po karo krašte iš dalies dėl savo lietuviškumo ir dabar dar kalbą lietuviškai. Taipogi neapibrėžtos liko iki 1940 metų už Lietuvos sienų gyvenusių lietuvių teisės. Išvis stebina šio įstatymo priėmimas, visai jo ne-

diskutuojuojant seime. Nejaugi niekas iš seimo atstovų nematė šio įstatymo problematikos?

Bet kaip bebūtų, šaukštai jau po pietų. Be abejo, tų repatrijantų dauguma jau seniai įsigyveno naujuose kraštuose ir niekuomet daugiau nenorės grįžti į Lietuvą arba atsiimti savo buvusią pilietybę. Bet yra ir kitokių, kurie save laikė ir laiko lietuviais. Taip suvokiau ir aš save, nors niekuomet neslėpiau, kad mano protėviai buvo atvykę į Lietuvą iš Vokietijos. Mano tėvo protėviai yra vokiečiai, bet greitai Lietuvoje sulietuvėję. Jau mano tėtės tėvai buvo primiršę vokiečių kalbą ir namuose tekalbėjo tik lietuviškai. O mano mamos protėviai yra mažlietuviai, kadaise persikėlę iš Mažosios Lietuvos į Suvalkiją ir visada tekalbėję tik lietuviškai. Bet pagaliau ne kilmė nulemia tautiškumą, o užaugimas tam tikroje aplinkoje ir asmeninis apsisprendimas. Galiu tvirtinti, kad mano tėvai niekuomet nebūtų apleidę Lietuvos, jei ji būtų likusi laisva. Tačiau 1941 m. jie nematė kitos išeities, kaip tik bėgti į Vokietiją, nes kaip vokiečių kilmės asmenys juto, kad netekus Vokietijos globos, jų likimas bus skausmingas. Ši baimė nebuvo be pagrindo. 1945 m. gegužės mėnesį visi užsilikę vokiečių kilmės asmenys buvo surinkti ir ištremti į Tadžikiją. Tai buvo vienintelis trėmimas iš Lietuvos, pagrįstas šių asmenų kilmę. Mano tėvai buvo grįžę Lietuvon 1942 metais, kur 1944 metų žiemą aš gimiau. 1944 m. vasarą vėl bėgo nuo sovietų iki amerikiečių zonos, bet šie juos kaip buvusius Lietuvos piliečius, 1945 m. birželį atidavė sovietams. Vėlyvą to meto rudenį mus vėl parvežė į Lietuvą. Taip man teko užaugti Lietuvoje. Nors visi kaimynai ir mokytojai žinojo mūsų kilmę ir odiseją, bet nevertino mus kitaip, kaip savus žmones. 1958 m. mes apleidome Sovietų Sąjungą, dar kartą pasinaudodami protėvių kilmę. Perėjau mokytis į Vasario 16-tosios gimnaziją, kur mokytojai geruoju ir piktuoju palaikė mano lietuviškumą. Taip 20 metų praleidau lietuviškoje aplinkoje ir man buvo įdiegta mintis, kad galiu teisėtai jaustis lietuviu. Tapau Vokietijos LB nariu ir laikiau save išeiviu. Net niekuomet neišsirašiau narių į Lietuvos vokiečių bendriją, nes mano galvota, kad ten nevisai priklausyčiau. Kaimynams vokiečiams buvau lietuvis. Dėl to jie niekuomet nesijaudino ir manęs nekaltino. Pirmąsias abejones savo įsitikinimu patyriau tapus Lietuvai laisvai ir ten man dažniau nuvažiuojant. Lietuvos žmonės nenorėjo suprasti, kad aš esu išeivis. Jie džiaugėsi mano lietuvių kalba ir geru lietuviškų reikalų žinojimu, bet manyje matė vokiečių. Nesiginčijau, nes supratau, kad jie tai sėmėsi iš savo pačių patyrimo, jog reikia išlikti savo tautos žmogumi. Tada pirmą kartą pradėjau galvoti, gal aš klystu, nesijausdamas vokiečiu, o tik Vokietijos piliečiu.

Greitai ir Vokietijos LB atsirado nesutarimų. Nors nemažai LB narių ir dar daugiau prisidedančių prie lietuviškos veiklos žmonių buvo atvykę į Vokietiją kaip repatriantai, bet iki tol nebuvo kreipta dėmesio į skirtumus tarp buvusių dypukų ir jų. Toks geras sugyvenimas pradėjo braškėti Lietuvai tapus laisva valstybe. Visgi pirmasis pilietybės įstatymas dar kažkaip skriaudė visus ir nedarė jokių skirtumų. O dabar po naujo įstatymo tapo aišku, kad lietuvių bendruomenėje atsiranda dviklasė narystė. Vieni turės Lietuvos pilietybę ir bus kažkaip geresni, kiti jos neturės ir jausis blogiau. Vieni laikys save patriotais ir iš viršaus žiūrės į likusius, kurių svarba bendruomenėje vis mažės. Vokietijos LB, prisidedama prie šio įstatymo projekto sudarymo, iš esmės atsisakė ginti didelės jos narių dalies teisių. Ironija, kad tokie bendruomenės šulai, kaip LB pirmininkas Lipšys ir gim-

nazijos direktorius Šmitas pagal šį įstatymą neturi jokių teisių į Lietuvos pilietybę. Žinoma, jie ją gavo per Prezidento malonę. Gal gaučiau ir aš. Bet tai būtų malonės aktas, o ne teisės reikalas. Ir tereiktų tik kokio ginčo ar skirtingos nuomonės, kad kas nors iš lietuvių man primestų mano kilmę ir kaip tik tokį malonės aktą. Ne, tokiomis sąlygomis aš nenoriu jokių malonių. Man tikrai laikas prabusti, ir prisipažinti, kad gyvenime klydau. Pasimokiau, kad kilmė, kraujas, rasė ir t.t. yra svarbesni nei visokie įsitikinimai. Jaučiu, kad man laikas atsiskirti nuo išeivių ir nesiimaišyti jų tarpe. O visgi tai nelengva, kai pusę šimtmečio gyventa lietuviškomis problemomis, ypač propaguojant lietuvių kultūrą vokiečių tarpe. Nematau kitos išeities, kaip taikytis su Lietuvos piliečių ir lietuvių kilmės išeivių šventu įsitikinimu, kad aš nesu joks lietuvis, o tik geriausiu atveju Lietuvai ir lietuviams draugiškai nusiteikęs vokietis. Tebūnie taip.

Artūras Hermann

NAUJIEJI LITERATŪROS KLASIKAI

Praeitų metų pabaigoje Lietuvoje pasirodė lietuvių literatūros vadovėlis XII - taji klasei, pavadintas *Lietuvių literatūra - 12*. Jis apima 1940-1995 metų lietuvių literatūrą ir žymiausius to laikotarpio mūsų rašytojus. Vadovėlį parengė žinomos literatūrologės Viktorija Daujotytė ir Elena Bukelienė. Knygą recenzavo Vanda Zaborskaitė. Vadovėlio tinkamumą naudoti vidurinėse mokyklose patvirtino Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Suprasdamas vadovėlio svarbą, jo leidimą finansiškai parėmė mūsiškis Lietuvių fondas.

V. Daujotytės ir E. Bukelienės vadovėlis į viduriniųjų mokyklų programą įveda naująją mūsų literatūrą, įskaitant ir žymiausiuosius išeivijos rašytojus. Pirmą kartą šalia K. Donelaičio, A. Baranausko, Maironio ir Vaižganto atsistoja K. Bradūnas, M. Katiliškis, A. Škėma ir kiti. Kai kuriais atžvilgiais *Lietuvių literatūra - 12* yra svarbesnė knyga už Čikagoje išleistą *Lietuvių egzodo literatūrą 1945-1990*. Egzodas buvo skirtas literatūros gurmanams ir apėmė visus išeivijos rašytojus nuo A iki Z, nuo Vinco Krėvės - Mickevičiaus iki Anatolijaus Kairio. V. Daujotytės ir E. Bukelienės literatūros vadovėlis apima tik mūsų kultūros aukso fondą, kas, autorių nuomone, XX amžiaus antrojoje pusėje mūsų literatūroje buvo išliekančios vortės, ką vidurinėse mokyklose jaunos galvos turėtų įsisavinti kaip mūsų literatūros paveldą.

Lietuvių literatūra - 12 kokybę tegul vertina specialistai. Mums, gyvenantiems svetur, įdomiausia, kas iš išeivijos rašytojų pateko į klasikų panteoną ir kiek kiekvienam ten skirta vietos. Žemiau išvardintiems išeivijos rašytojams buvo skirti atskiri, korpusiniai straipsniai: H. Radauskui (8 puslapių), A. Škėmai (9 psl.), M. Katiliškiui (11 psl.), K. Bradūnui (9 psl.), A. Nykai - Niliūnui (7 psl.), A. Mackui (8 psl.) ir L. Sutemai (5 psl.). Skyriuje „Žemės“ poetai“ aptarti H. Nagys (3-1/2 psl.) ir J. Kėkštas (1 psl.). A. Landsbergis (3 psl.) ir K. Ostrauskas (4 psl.) yra „Išeivijos bežemių“ skyriuje, o T. Venclova (3 psl.) patalpintas skyriuje, pavadintame „Tradacijos ir modernumo sankirtos“. Tai ir viskas.

L. M.

Viktorija Daujotytė, Elena Bukelienė. *Lietuvių literatūra - 12*. XX a. vidurys ir antroji pusė (1940 - 1995). Vadovėlis XII klasei. Šviesa. Kaunas. 1995. 343 psl. Knygos išleidimą finansiškai parėmė Lietuvių fondas.